

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sabina Noble

**Afganistan, ZDA in islamski terorizem -
je ameriško poseganje povzročilo terorizem 21. stoletja?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sabina Noble

Mentor: red. prof. dr. Mitja Žagar

**Afganistan, ZDA in islamski terorizem -
je ameriško poseganje povzročilo terorizem 21. stoletja?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Žagarju za strokovno pomoč in nasvete
pri ustvarjanju diplomskega dela
ter svoji družini, ki me je več let neutrudno priganjala k pisanju in dokončanju študija.*

TANTUM RELIGIO POTUIT SUADERE MALORUM

AFGANISTAN, ZDA IN ISLAMSKI TERORIZEM - je ameriško poseganje povzročilo terorizem 21. stoletja?

Teroristične mreže se širijo na plečih revščine, obupa in družbenih krivic, saj znajo manipulirati s stisko ljudi. Afganistan je že tri desetletja v vojni, kar je povsem ohromilo državo, ki nima infrastrukture in katere prebivalstvo je nepismeno. Taka je cena svobode pred komunističnim zatiranjem in islamskim fundamentalizmom. Dežela je bila večkrat uničena in njen razvoj zatrt. Sovjetska zveza je decembra 1979 posredovala v Afganistanu, da bi podprla nestabilno komunistično vlado v Kabulu. Američani so nato s tajno operacijo podprli mudžahide, zato se je Rdeča armada februarja 1989 končno umaknila. Ker je propadajoča SZ ustavila vojaško in ekonomsko pomoč, je takratna afganistanska vlada aprila leta 1992 padla pod pritiskom uporniške koalicije, ki so jo razdrobljeno nazadnje premagali talibani. Vprašanje je sicer, ali bi bila brez sovjetskega posredovanja in pomoči takratna vlada sposobna ohraniti oblast. Kaj bi se spremenilo, če ZDA ne bi posegle v Afganistan? Kako bi to lahko spremenilo potek zgodovinskih dogodkov in razvoj islamskega terorizma?

Ključne besede: Afganistan, ZDA, islamski terorizem, vojna, Sovjetska zveza.

AFGHANISTAN, USA AND ISLAMIC TERRORISM - has U.S. intervention bred terrorism of the 21st century?

Adept at manipulating real grievances, terrorist networks breed on poverty, despair, and social injustice. Thirty years of war have taken a heavy toll on Afghanistan, a country without an infrastructure and an illiterate population. Such is the price of freedom from communist oppression and Islamic fundamentalism. The country has been repeatedly destroyed and its development prevented. The Soviet Union intervened in December 1979 to back the weak communist regime in Kabul. As a result the US started funneling money and weapons to Mujahedeen and subsequently forced the Red army to leave Afghanistan in February 1989. Soviet Union cut off the military and economic aid to the Afghan government, which fell under the pressure of the rebel coalition in 1992. The fragmented government subsequently lost its struggle with the Taliban. The question remains, would it have survived without the backing of USSR? What would have happened had the US not intervened in Afghanistan? How would American noninvolvement have changed the events and the immergence of Islamic terrorism?

Key words: Afghanistan, USA, Islamic terrorism, war, Soviet Union.

KAZALO

1	UVOD.....	8
1.1	Cilji in pomen predlagane teme	9
1.2	Hipoteze	9
1.3	Zgradba diplomskega dela	10
2	METODOLOGIJA IN TEORETSKA PODLAGA	11
2.1	Uporabljena metodologija in tehnike	11
2.2	Geopolitika.....	11
2.2.1	Afganistan in pojem geopolitike	12
2.3	Realistična teorija.....	15
2.3.1	Realizem v ameriški zunanji politiki	16
3	AFGANISTAN	17
3.1	Družbena ureditev v 70-ih letih 20. stoletja.....	17
3.2	Durandova mejna črta.....	18
3.3	Konec nevtralnosti	20
3.4	Sovjetska zveza posreduje	22
4	TAJNA OPERACIJA ZDA V AFGANISTANU	26
4.1	Vzroki za posredovanje	26
4.2	Poglobitev vojne.....	30
4.3	Prizadevanja za ustavitev sovražnosti.....	34
5	POSLEDICE	37
5.1	Vpliv in posledice raket Stinger.....	37
5.2	Padec afganistanske vlade	40
5.3	Vzpon talibanov in džihada	44
6	ZAKLJUČKI.....	51
7	LITERATURA	55

SEZNAM SLIK

Slika 3.1: Afganistan po preteku roka Durandovega sporazuma	19
Slika 3.2: Zemljevid Afganistana ob razmejitvi z Durandovo mejno črto.....	19

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

CIA	Central Intelligence Agency (Osrednja obveščevalna služba)
ISI	<i>Inter-Services Intelligence Directorate</i> (Pakistanska obveščevalna služba)
JCS	<i>Joint Chiefs of Staff</i> (Poveljstvo vojaških vladnih svetovalcev ZDA)
KGB	<i>Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti</i> (Sovjetska obveščevalna služba)
NSA	<i>National Security Archive</i> (Arhiv državne varnosti)
NSC	<i>National Security Council</i> (Svet za državno varnost)
NSDD	<i>National Security Decision Directive</i> (Navodilo za odločanje o državni varnosti)
SCC	<i>Special Coordination Committee</i> (Posebni koordinacijski odbor)
SZ	Sovjetska zveza
PDPA	<i>People's Democratic party of Afghanistan</i> (Ljudska demokratska stranka Afganistana)
UN	<i>United Nations</i> (OZN - Organizacija združenih narodov)
UNPD	<i>United Nations Development Program</i> (Razvojni program OZN)
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Afganistan ima razburkano zgodovino in obdobja miru so redka. Oblikovanje občutka narodne enotnosti med raznolikimi ljudstvi Afganistana je že dolgo velika težava za njegove vladarje. Afganistan je plemensko-rodovna družba, ki jo sestavlja več kot 20 etničnih skupin zelo različnih ozadij in kultur. Edini vezni elementi teh skupin so upoštevanje islamskih zakonov, tradicija vojskovanja in nezaupanje v vlado (NSA 1980a). Mnogi primeri iz sovjetsko-afganistanske vojne, kot so družbena ureditev in način vojskovanja, se v današnjih razmerah spet zdijo relevantni, ko skuša mednarodna koalicija vzpostaviti mir v tej državi, za katero se zdi, da se miru tako otepa.

Postavlja se vprašanje, kako je ta nerazvita, na plemenski pripadnosti osnovana država sredi skalnatega azijskega razpotja in več desetletij za ZDA strateško nepomembna, postala bojišče najbolj krvave hladne vojne velikih sil v 80-ih letih prejšnjega stoletja in ter ključno bojišče proti terorizmu tega stoletja (Galister 2001)?

Sovjetska zveza je decembra 1979 posredovala v Afganistanu, da bi podprla nestabilno komunistično vlado v Kabulu. Američani so nato v 80-ih letih s tajno operacijo podprli mudžahide ali afganistanske bojevnike džihada, zato afganistanski in sovjetski vojski ni uspelo zatreti upornikov in se je SZ februarja 1989 umaknila. Ker je propadajoča SZ ustavila vojaško in ekonomsko pomoč, je afganistanska vlada aprila leta 1992 padla pod pritiskom uporniške koalicije. Vprašanje je sicer, ali bi bila brez sovjetskega posredovanja takratna vlada sposobna ohraniti oblast, toda kaj bi se spremenilo, če ZDA ne bi posegle v Afganistan? Bi to spremenilo potek zgodovinskih dogodkov in razvoj islamskega terorizma v svetu?

Preden začnem, bi rada predstavila nasprotujoči si mnenji dveh visokih ameriških politikov. Po besedah ameriške državne sekretarke Madeleine Albright je terorizem največja grožnja, s katero se na začetku 21. stoletja soočajo Združene države in svet. Visoki ameriški uradniki poudarjajo, da je zdaj še veliko verjetneje kot kdaj koli prej, da bi teroristi dobili in uporabili jedrsko, kemično in biološko orožje (Eland 1998).

Zato pa je Zbignew Brzezinski, svetovalec za državno varnost bivšega predsednika Jimmyja Carterja, v intervjuju za *Le Nouvel Observateur* januarja leta 1998 zatrdil, da ne obžaluje, da je podprl islamske fundamentaliste ter jih oborožil. Meni namreč, da je za svetovno zgodovino

propad sovjetskega imperija pomembnejši kot talibani, prav tako kot je konec hladne vojne pomembnejši od »nekaj razvnetih muslimanov«. Po njegovih besedah svetovni islam ne obstaja in so take trditve zgolj neumnost (Le Nouvel Observateur 1998).

1. 1 Cilji in pomen predlagane teme

Cilj moje diplomske naloge je predstaviti pomen Afganistana pri spopadu zahoda z islamskimi skrajneži, ki so privedli do dogodkov 11. septembra 2001 ter nazadnje do posredovanja zavezniških sil v Afganistanu, kjer se še danes borijo za vzpostavitev miru. Moj cilj je prikazati, kako so Američani s posredovanjem v sovjetsko-afganistansko vojno postavili temelje islamskega terorizma, kot smo mu priča dandanes.

Kot podlago za preverjanje hipotez sem uporabila koncept realistične teorije in geopolitike.

1. 2 Hipoteze

Temeljna hipoteza je, da so ZDA s svojo politiko do Afganistana in posegom v sovjetsko-afganistansko vojno postale katalizator eskalacije islamskega terorizma proti zahodu. Z analizo dokumentov Arhiva za nacionalno varnost ZDA bom skušala prikazati, da je sicer malo verjetno, da bi Afganistan postal enotna država, zato pa so ZDA s podporo mudžahidom pripomogle k padcu osrednje vlade in posledično povzročile razbitje trhle državne organiziranosti, kar je omogočilo zmago talibanov.

Osnovno hipotezo bom preverila s potrditvijo oz. zavrnitvijo dveh dodatnih raziskovalnih vprašanj:

DH1: S posegom v sovjetsko-afganistansko vojno so ZDA iz geopolitičnih teženj in lastnih interesov porušile notranje ravnotežje sil, ki se je posledično nagnilo k islamskim skrajnežem, ki so jih ZDA tudi izurile in oborožile. Ti so se polastili oblasti v Afganistanu in podprli terorizem proti ZDA in zahodu.

DH2: Brez posega ZDA v sovjetsko-afganistansko vojno bi ravnotežje ostalo na strani komunistične vlade in sovjetskih sil, ki bi dolgoročno prevladale nad neizurjenimi in slabo oboroženimi sprtimi frakcijami in bi jim uspelo v Afganistanu vzpostaviti dokaj stabilno vlado pod okriljem Moskve.

1.3 Zgradba diplomskega dela

Diplomska naloga je sestavljena iz šestih poglavij. Po uvodnem poglavju bom v drugem opredelila ključna teoretična izhodišča svoje naloge, kot sta pojma realistične teorije in geopolitike ter kako se ta nanašata na mojo nalogo. Postavila bom hipotezo, da so ZDA s svojo politiko do Afganistana in posegom v sovjetsko-afganistansko vojno postale katalizator eskalacije islamskega terorizma proti zahodu.

Tretje poglavje: Opisala bom zgodovinsko in geopolitično relevantnost Afganistana ter družbeno in politično ozadje, ki je pripeljalo do ameriškega posredovanja. Razlogi ZDA za tajni poseg v Afganistanu so bili v prvi vrsti hladna vojna in širjenje vpliva SZ, pa tudi iranska revolucija in izguba zaveznikov v tem delu sveta.

Četrto poglavje: Testiranje hipotez o vlogi ZDA pri podpori mudžahidom s posredovanjem organizacije CIA in Pakistana pri oboroževanju, finančni in strokovni podpori pri usposabljanju, kar se je razvilo v največjo tajno operacijo hladne vojne in omogočilo izgon osrednje vlade, ki je za sabo pustila vakuum oblasti, ki je sprožil državljansko vojno. Dodatno vprašanje je, zakaj so se ZDA tako osredotočile na ustavitev vpliva SZ na države tretjega sveta, da niso pomislile na družbeno-socialne vidike skrajne islamske vlade v Afganistanu, kot so npr. pravice žensk in nepismenost prebivalstva ter tudi dolgoročne posledice za preostali svet?

Peto poglavje: Posledice stopnjevanja vojne - vzpon džihada med in po sovjetsko-afganistanski vojni, mednarodna mobilizacija islamskih bojnikov, medplemenski spori in etnična razdrobljenost itd. - so privedli do poraza mudžahidov, kar je omogočilo talibanom prevzeti vodstvo države in ji zavladati s skrajnim fundamentalizmom - nastop Al-Kaide in Bin Ladna.

Diplomsko delo bom zaključila s šestim poglavjem s predstavitvijo zaključkov svoje naloge in predstavitvijo testiranja osnovnih hipotez. Američani so prvi v vrsti poskrbeli za usposobljenost

in opremljenost ljudi, ki so se nato obrnili proti njim. Sprva so podprli verske skrajneže proti komunistom, s tem pa poskrbeli za možnost, da so se namesto proti SZ obrnili proti Zahodu in vsem »nevernikom«. Afganistan je tako postal oporišče za talibane, Bin Ladna in Al Kaido. V nalogi bom skušala pokazati, da je bila islamska opozicija - če ji lahko tako rečemo - preveč razdrobljena in preslabo opremljena, da bi se lahko brez zunanje podpore dvignila na tak nivo, da bi lahko posegla v mednarodne dogodke in svoje dejanje razširila na preostali svet v obliki islamskega terorizma.

2 METODOLOGIJA IN TEORETSKA PODLAGA

2.1 Uporabljena metodologija in tehnike

Politika ZDA do Afganistana je utemeljena na teoriji geopolitike in političnega realizma ter pogojena s takšno percepcijo mednarodnih odnosov. Pri reševanju vprašanja, ali je politika ZDA do Afganistana pripomogla k eskalaciji islamskega terorizma, se bom v prvi vrsti oprla na analizo primarnih virov, t.j. pred kratkim objavljenih zaupnih dokumentov iz Ameriškega arhiva za nacionalno varnost pa tudi sekundarnih virov, kot so knjige in članki. Iskala bom vzročno-posledične povezave med dogodki v Afganistanu na eni strani in poseganjem ZDA - z orožjem, strokovno pomočjo in podatki - na drugi strani. Pri tem bom uporabila zgodovinsko in opisno metodo, analizo vsebine uradnih dokumentov in analizo relevantnih statističnih podatkov.

2.2 Geopolitika

»Politika je težja kakor fizika,« je ocenil Einstein, ko je razmišljal o velikanskem številu spremenljivk, ki jih je treba upoštevati; zato je tako težko izoblikovati razlagalna načela, kaj šele uporabljati teorije. Številne različne interpretacije svetovnega prizorišča kažejo, da je geopolitika glede tega sorodna. Težave se kopičijo zaradi stalnih sprememb, ki nastopajo s tekom časa v samem predmetu raziskave. Najosnovnejša stalnica je, da velja svet za zaključeno in končno celoto, njegovi elementi pa za medsebojno odvisne. Iskanje teorij in celo zakonov pa je nastopalo

pogosto, vse od Fairgrievove teorije osrčja dalje z opazovanjem smiselnosti in enotnosti svetovnega geopolitičnega prizorišča. Kljub temu še vedno ostaja razdeljeni svet z nestabilnostjo, konflikti in zelo resnično možnostjo katastrofe. To je bolj svet konfrontacije kot sodelovanja, vzrok pa naj bi bil v naravnem značaju sveta samega, z vso njegovo raznolikostjo in neenakostjo. V tem je geografska osnova želje, da bi dosegli, ohranili in razširili moč (Parker 1997, 239–240).

Geopolitika je izkoriščanje politične sile na določenem območju. Tradicionalno se je izraz nanašal predvsem na vpliv geografije na politiko, toda v preteklem stoletju se je uporaba razvila in ima danes širši pomen. Proučuje odnos med politiko in geografijo, demografijo in ekonomijo, predvsem glede na zunanjo politiko države ter je prav tako kombinacija geografskih in političnih faktorjev, ki se nanašajo ali vplivajo na državo ali regijo (Answers 2010a).

To je disciplina, ki analizira odnos med geografskimi dejavniki in političnimi odločitvami, predvsem z vidika možnosti in pogojev, ki jih prvi narekujejo drugim, ter preučevanje geografskih vplivov na odnose med silami v mednarodni politiki. Geopolitični teoretiki skušajo prikazati pomembnost geografskih dejavnikov v določanju zunanjih politik, kot so pridobivanje naravnih meja, dostop do pomembnih pomorskih poti in nadzor nad strateško pomembnimi ozemlji. Pojem je v začetku 20. stoletja prvič uporabil švedski politolog Rudolph Kjellén zgolj kot posebno analizo, ki jo pogojujejo prostorski dejavniki - še posebej analiza zunanje politike nacionalnih držav, vendar ne samo teh. Kot avtor neologizma geopolitike, je pojem opredelil kot »znanost o državi kot geografskem organizmu, kot se kaže v prostoru«. Stalni predmet te politične znanosti je enotna država in preučevanje njene globlje narave. Za razliko od geopolitike je politično geografijo opredelil kot »vedo, ki opazuje planet kot življenjski prostor človeških skupnosti na splošno ...« (Parker 1997, 10–15).

2. 2. 1 Afganistan in pojem geopolitike

Za Afganistan se mi zdi pojem geopolitike zanimiv z vidika opredelitve britanskega geografa Jamesa Fairgrieva, ki je razlagal prepletano geografijo in zgodovino sveta na veliko celovitejši način kakor drugi avtorji iz tega obdobja. Njegova knjiga »Geografija in svetovna sila« je bila napisana veliko pred začetkom 1. svetovne vojne in izdana leta 1915, razvoj njegove misli pa je razviden iz kasnejših izdaj, ki segajo v trideseta leta. Njegov pristop je zgodovinski, svetovno

zgodovino pa zasleduje s prostorskega stališča vse od davnine do dvajsetega stoletja. Pri tem je temeljnega pomena razporeditev kopne površine sveta, njegovo središče pa je v »paralelogramu starega sveta«, diagonalno prerezanem s pasom nizko ležeče in potopljene zemlje. Ta pas predstavlja najpomembnejše središče zgodovine človeštva in od tod so si podrejali obale paralelograma in jih vključili v svetovni pomorski sistem, v katerem vlada Evropa. Uporabljal je poimenovanji »osrčje« in »velika svetovna ravnina« za središče Evrazije, ki je domovina pastirskih nomadov ter določil vmesno »območje spopadov«, kjer se stikata pomorski in celinski svet. Njegova prednost je v tem, da je povezano tako z morjem kot s kopnino in iz tega izhaja tudi njegova moč. Po Fairgrievovem mnenju je glavno gibalno vzponov in padcev zgodovine trajni cilj človeštva, da bi učinkoviteje ustvarjalo in nadziralo energijo. Ker je to energijo treba ustvariti iz fizičnega okolja, določa okolje smer in uspeh iskanja, zgodovina pa je zato proizvod geografije. Posest energije je zato po njegovem mnenju bistveni dejavnik mednarodne moči v sodobnem svetu in vir za prihodnost človeštva (Parker 1997, 98–103).

Na veliki sili hladne vojne bi lahko projicirali tudi pojem geopolitike kot »geografije vladarja«, ki omogoča razpoznavati svoje interese in izvajati politiko zato, da bi spremenil obstoječe geografske razdelitve in ravnotežje sil v prostoru (Parker 1997, 26). Velika Britanija je bila »vladar« kolonialnega sveta, britanske zmogljivosti pa so bile po drugi svetovni vojni izčrpane in britanska vlada je iskala pomoč Združenih držav, da bi se uprla komunistični grožnji. Ameriški odgovor je bila tako imenovana Trumanova doktrina iz februarja 1947, ki je zavezovala ZDA, da pomagajo prijateljskim državam, ki jim grozi napad od zunaj ali udar od znotraj, posledica tega pa je bila, da so se nekatere značilnosti Monroejeve doktrine razširile še na druge dele sveta. S tem se je končala »omejena odgovornost«, začejala pa se je trajna ameriška vpletenost v svetovne zadeve. Od takrat naprej je konflikt v osnovi nastopal med Združenimi državami in Sovjetsko zvezo in Eisenhowerjeva doktrina iz januarja 1957, ki je obljubljala nadaljnjo ameriško pomoč državam, ki jih ogroža vdor komunizma, je predstavljala razširitev stališč Monroeja in Trumana na predel Srednjega Vzhoda (Parker 1997, 200–203).

Ameriški interesi na Srednjem Vzhodu so se v obdobju sedemdesetih let precej povečali, tako da je to področje postalo glavna skrb več zaporednih administracij. Tak odnos se je odražal v skrbi za zaloge nafte, strateško komunikacijo in domnevno sovjetsko nevarnost. »Zaliv« se je zdaj pridružil magičnim geopolitičnim izrazom, ki so v teku let sprožali tolikšen strah ali navduševanje. Detantu in prilagodljivosti obdobja Nixona in Kissingerja je sledilo zaostrovanje odnosov med velesilama v času Carterjeve administracije. Vzroki so bili strah kot posledica

gospodarske krize, zagledanost v Srednji Vzhod in povratak k tistemu duhu pravičnosti, ki v Ameriki ni videl le udeleženske v svetovni politiki moči, temveč tudi voditeljico moralnega križarskega pohoda dobrega proti zlu. Takšno zagovarjanje zahodnih svoboščin in človekovih pravic je naletelo na posebno kisel odgovor iz Kremlja. Carterjev svetovalec za nacionalno varnost Zbigniew Brzezinski je uvedel zamisel »trilateralizma«, ki je temeljil na partnerstvu Severne Amerike, Zahodne Evrope in Japonske in »loka krize«, področja nestabilnosti, ki se je raztezalo od Bangladeša skozi Islamabad vse do Adena. Predlagani odgovor na nevarnost v tem loku je bil, da je treba še naprej krepiti »severni pas«, Amerika pa mora tudi bolj sodelovati pri obrambi Zaliva. Padec iranskega šaha 1979 in prihod Homeinija na oblast sta opravila s takšno strategijo, povečala pa sta ameriško zaskrbljenost nad stanjem te regije kot celote. Situacijo je za ameriško stališče še zaostriło sovjetsko posredovanje v Afganistanu skupaj z znamenji vedno večje sovjetske vpletenosti na Rogu Afrike. »Lok krize«, ki so ga zgovorno imenovali tudi »krajec konflikta«, se je po mnenju Reaganove administracije 1981 raztezal od Etiopije do Afganistana. Prepričani so bili, da se v ozadju vseh teženj po nestabilnosti na tem področju skriva Sovjetska zveza. Mednarodna temperatura je nenadoma padla, odnosi med velesilama v zgodnjih osemdesetih letih 20. stoletja pa so zdrsnili na »ledenodobne«. Iz Bele hiše je bilo spet jasno in glasno slišati retoriko moralnega ogorčenja, SZ je postala »imperij zla«, drugo generacijo ideoloških razlik pa so izkoristili za razvoj druge in tretje generacije jedrskega orožja in projektilov. Na ameriški strani je to pomenilo jasen prelom z idejami o sobivanju in prizadevanjem za normalne odnose, ki so bili značilni za šestdeseta leta. Namesto njih je nastopil povratak v stanje hladne vojne iz zgodnjih petdesetih let, ko je Sovjetska zveza veljala za prevratno in neprimerno državo, s katero ni mogoče nikakršno normalno mednarodno sporazumevanje. Bistvena geopolitična razlika glede na predhodne prizore je bila, da je bila zdaj Kitajska ločena od Sovjetske zveze, tako da je nevarnost izhajala samo iz severnega dela azijskega osrčja. Glavne teme geopolitičnega razmišljanja so spet poudarjale konfrontacijo, moč in oborožitev, ton večine geopolitične misli pa je bil decentralističen, humanističen in nezaupljiv do pretirane moči (Parker 1997, 235–237).

2.3 Realistična teorija

Temeljni subjekt v mednarodnih odnosih je država, ki je hkrati tudi edini zakoniti nosilec moči in njene uporabe. Funkcija države je, da v anarhični dinamiki procesov v mednarodni skupnosti zagotavlja svojo varnost in interese na podlagi lastnega nacionalnega interesa, v okviru katerega vse države delujejo v mednarodnem okolju. V konceptualni shemi realistične teorije je *moč* in iz nje izpeljana sila prva in temeljna kategorija. Moč je cilj in sredstvo v mednarodnih odnosih. (Benko 1997, 66). Hans Morgenthau, eden utemeljiteljev realistične šole v 20. stoletju, je v *Politiki med narodi*, ki je izšla l. 1948, skušal definirati osnovna načela politike in mednarodnih odnosov. Mednarodno politiko je razumel kot borbo držav za moč, v kateri je boj za moč več in v času in prostoru. Moč v mednarodnih odnosih je definirana na več različnih načinov in z uporabo sledečih konceptov politične moči: moč kot cilj držav in vodij, moč kot merilo vpliva ali nadzora nad izidi, dogodki, akterji in vprašanji, moč kot neposredna zmaga v sporu in pridobitev varnosti ter moč kot nadzor nad viri in zmožnostmi (Answers 2010b).

Druga kategorija, s katero operira ta teorija, je *nacionalni interes*. Kot je v jedru vsake politike interes, tako se tudi države v mednarodnih odnosih ravna na temelju svojih nacionalnih interesov, ki jih skušajo opravičevati in uveljavljati s pomočjo moči in sile. V tem je funkcionalna povezanost dejavnika moči in sile po eni ter nacionalnih interesov po drugi strani. Vendar pa države pri uresničevanju svojih nacionalnih interesov nimajo na voljo enakih količin moči - od tod hierarhizacija držav na velike sile, srednje in majhne države - zato se v obrambi svojih nacionalnih interesov za zagotovitev obstoja in za stabilnost mednarodnega sistema med seboj povezujejo v koalicije in protikoalicije z namenom ustvarjati *ravnotežje moči*, kar je tretja kategorija v realistični teoriji (Benko 1997, 67–68).

Realistična analiza po navadi pojmuje državo kot centralističnega racionalnega igralca, ki deluje pod pogoji stanja negotovosti in nepopolnosti podatkov. V tem si tako realizem kakor neorealizem zavestno sposojata koncepte iz mikroekonomske teorije, ki na države gleda podobno kot na podjetja, na anarhično strukturo podobno kot na strukturo tržišča ter na moč kot na pripomoček. Od poznih 60-ih letih prejšnjega stoletja se je začelo razpravljati, da sta metodologija in teorija, povezani s klasičnim realizmom, zastareli ter da delo klasičnih realistov ni izpolnilo kriterijev znanstvene analize. To je vključevalo napade na osrednji pomen države in vojaške moči v realističnem mišljenju, obtožbo, da se realizem ni sposoben ukvarjati s

spornimi vprašanji ali značajem mednarodne politike v soodvisnem svetu ter zavrnitvijo logike in moralnosti normativne pristranskosti realizma glede konfliktov (Answers 2010b).

Neorealizem je ponovno zagovarjal logiko politike moči, razkril je pristranskost soodvisnosti v mednarodnih odnosih in ponovno potrdil prvenstvo ameriške moči v mednarodnem sistemu. K temu je zelo pripomogel začetek druge hladne vojne leta 1979, ki je zagovornike soodvisnosti in transnacionalizma ujel nepripravljene, saj so ti še vedno samozavestno proizvajali pojasnila, ki so temeljila na vse večji odvečnosti sile v mednarodnih odnosih in drobljenju državne moči (Answers 2010b).

2. 3. 1 Realizem v ameriški zunanji politiki

Če smo dejali, da je država temeljni subjekt v mednarodnih odnosih in je moč poleg nacionalnega interesa in ravnotežja moči temeljna kategorija realistične teorije, vse te domneve vsekakor držijo za zunanjo politiko Združenih držav.

Prvotno vodilo ameriške zunanje politike od leta 1945 ima za cilj nadvlado nad svetovnim kapitalističnim gospodarskim sistemom. Združene države Amerike so kot zaščitnik globalnega kapitalizma zamenjale Veliko Britanijo, ki je to vlogo igrala pred 2. svetovno vojno. Čeprav je hladna vojna med leti 1947–91 ta cilj ogrozila, pa ameriški diplomaciji v tem obdobju v prvi vrsti ni šlo za ohranjanje Zahodne Evrope zunaj vplivnega območja SZ (običajno pojasnilo za politiko zadrževanja ali *containment*), ampak raje za projekcijo lastne moči na globalni ravni. Ni jim šlo za to, da bi svet postal varen za demokracijo, ampak da bi ZDA postale vodilna sila kapitalističnega sveta in branitelj mednarodnega gospodarskega sistema. Od leta 1945 je glavni strateški cilj ameriške zunanje politike, da bi ZDA nadomestile glavne kolonialne sile obdobja pred drugo svetovno vojno - Veliko Britanijo, Francijo, Nemčijo, Italijo in Japonsko - kot gospodarski hegemon globalnega kapitalističnega sistema. To je v glavnem pomenilo, da so Združene države tekmovalle proti Sovjetski zvezi, katera od velikih sil povojnega sveta bo nasledila Zahodno Evropo in Japonsko kot voditeljica tretjega sveta - držav v razvoju Srednjega Vzhoda, Afrike in Azije. Pri tem so ZDA stremele k temu, da bi svet postal varen za kapital ter k ohranitvi gospodarskega sistema in kapitalizma samega. To politiko lahko zagovarjamo s tem, da zavarovanje kapitalizma v državah v razvoju včasih na dolgi rok pripelje do demokracije in da se

do neke mere izboljša kakovost življenja za nekatere vodilne delavce višjega srednjega razreda in delavce v servisnem sektorju.

Končno lahko v skladu s tem ugotovimo, da so ZDA nasproti levičarskim vodjem tretjega sveta največkrat podprle lokalne desničarske stranke, čeprav so bile pogosto prisotne tudi sredinske. Te odločitve so se skoraj vedno izkazale kot katastrofalne za prizadete lokalne družbe in pogosto celo slabe za dolgoročnejsše ameriške diplomatske interese (Sullivan 2000).

3 AFGANISTAN

3.1 Družbena ureditev v 70-ih letih 20. stoletja

Da bi razumeli geostrateški pomen Afganistana, moramo najprej razumeti družbene in politične okoliščine, ki so pripeljale do sovjetskega in posledično ameriškega posredovanja v tej državi v 70-ih letih 20. stoletja. V Afganistanu je v 70-ih letih živelo in še danes živi na stotine plemen, ki pripadajo skoraj dvajsetim etničnim skupinam, ki jih najdemo tudi v sosednjem Iranu in Pakistanu. Večina je slabo organiziranih z malo ali brez osrednje oblasti, zato pa je pri nekaterih oblast plemenskega vodje skoraj popolna. Ene imajo le nekaj tisoč članov, druge več sto tisoč. Nekateri člani plemen so nomadi, večina pa je kmetovalcev, le redki so povsem zapustili plemenski način življenja (NSA 1980b).

Paštuni predstavljajo približno polovico afganistanskega prebivalstva. Niso le največja etnična skupina, ampak so imeli tradicionalno tudi največjo politično moč, kar je pripeljalo do trenj med njimi in drugimi skupinami. Poleg tega je prihajalo in še vedno prihaja do sovražnosti med plemenskimi skupinami tudi zaradi ločnice med Suniti in Šiiti (NSA 1980a, 3). Poleg Paštunov predstavljajo večje skupine tudi Tadžiki, Uzbeki in Hazari. Kljub precejšnji raznolikosti pa sta jezik in islamska vera skupen element in povezava med etničnimi skupinami. Skupen jezik je Dari, ki ga uporabljajo vse skupine, ni pa materni jezik nobene od njih (NSA 1980b).

Plemenska privrženost med Paštuni vzhodnega in južnega Afganistana je pomembnejša kot pri večini drugih etničnih skupin. Tisti, ki se najbolj oprijemajo tradicionalnih plemenskih običajev, verjamejo, da sta kombinacija islama in še starejših plemenskih tradicij najboljše vodstvo. Pri večini plemen tradicija vključuje dolžnost po maščevanju, patriarhalni družbi, poudarjanju

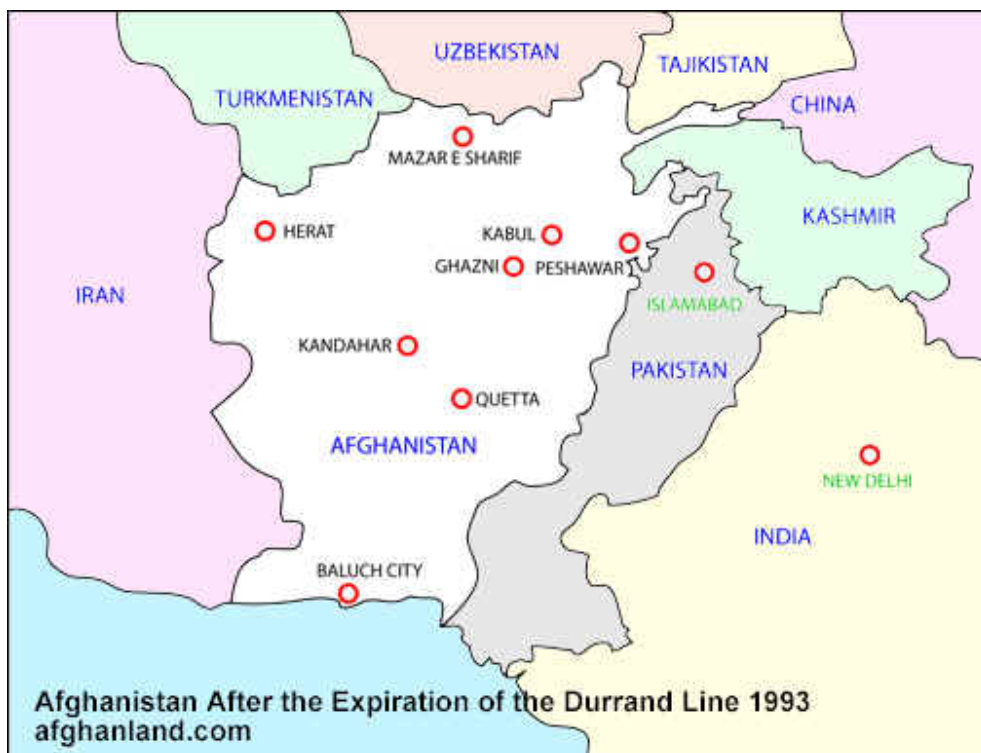
osebnega junaštva, povečevanje vojskovanja in časti ter nezaupanje do tujcev. Tradicija prav tako uravnava vse od pravil lastništva zemlje do zdravljenja bolezni. Vsako spremembo tradicionalnega življenja imajo za napačno. Sodobne zamisli imajo za grožnjo, pa naj bodo komunistične ali zahodnjaške (NSA 1980b, 2). Prav tako nimajo enotnih ciljev in strategije ali jasno oblikovane zamisli, kakšen režim bi postavili za vodstvo države, saj nimajo skupne nacionalne identitete (NSA 1985a).

Afganistan je srednjezhodna država v jugozahodni regiji osrednje Azije. Njegovo območje obsega 665.000 kvadratnih kilometrov, meja je dolga 5421 kilometrov. Od tega si je 2348 km delil s Sovjetsko zvezo, 820 z Iranom, 2180 s Pakistanom in 73 s Kitajsko. Afganistan nima dostopa do morja in najkrajša razdalja med njegovo južno mejo in Indijskim oceanom je približno 500 km (Grau in Gress 2001–1).

3. 2 Durandova mejna črta

Leta 1893 so Britanci s kraljem Abdulom Rahmanom Khanom podpisali dokument o razmejitvi Afganistana in Britanske Indije. Mejo je za Britance začrtal britanski kolonialni uradnik sir Henry Mortimer Durand in je zato postala znana kot Durandova mejna črta (*Durand Line*). Dokument bi moralo ratificirati zakonodajno telo Afganistana - *jirgah* (Countrystudies 2010b), do česar pa nikoli ni prišlo. Veljal naj bi sto let, toda tudi ob roku, ki je potekel leta 1993, ga niso ponovno uveljavili. Meja je razdelila območje, na katerem je živel pleme Paštunov. Po mednarodnem pravu Durandova meja ostaja namišljena črta, ki ločuje ljudstvo in družine. Ker sporazuma Afganistanci niso nikoli ratificirali, ostaja *de facto* zgodovinski dokument, ki kaže na namere kolonialnih sil v državah tretjega sveta. Ko so Britanci leta 1947 zapustili Indijo, bi morali pridobljeno ozemlje do reke Ind vrniti Afganistanu, toda ker so hoteli ohraniti svoje kolonialne interese na podkontinentu, so ga dali Pakistanu. S tem so ustvarili dvojno »tamponsko« območje med ekspanzionistično Sovjetsko zvezo in Indijskim oceanom, hkrati pa Afganistan prikrajšali za dostop do morja ter ohranili Paštune ločene z umetno postavljeno mejo. Nekateri menijo, da Afganistan ne bo postal neodvisna in miroljubna dežela, dokler ne bo afganistanska vlada vzpostavila svoje oblasti nad celotnim ozemljem in vsem prebivalstvom (The Afghan border 2010).

Slika 3.1: Afganistan po preteku roka Durandovega sporazuma 1993

Vir: The Afghan Border (2010).

Slika 3.2: Zemljevid Afganistana ob razmejitvi z Durandovo mejno črto

Vir: The Afghan Border (2010).

Durandova črta ostaja že od padca monarhije trn v peti v odnosih med Afganistanom in Pakistanom, ki sta 6. septembra 1961 prekinila medsebojne odnose. Promet med državama se je ustavil prav takrat, ko sta bila dva od največjih afganistanskih izvoznih izdelkov, grozdje in granatna jabolka, pripravljena za izvoz v Indijo. Sovjetska zveza je zagrabila priložnost za prijateljsko potezo in ponudila odkup pridelkov. Poleg tega je večina opreme in materiala programov tuje pomoči obtičala v Pakistanu. Pakistan je mejo zaprl tudi za nomade, ki so zime preživljali v Pakistanu in Indiji, poletja pa v Afganistanu. Ekonomska situacija Afganistana se je še naprej slabšala. Vlada je bila močno odvisna od uvoznih carin, ki so se dramatično zmanjšale. Trpela je blagovna menjava in rezerve tujih valut so se izčrpale (Countrystudies 2010a). Afganistan je postal ena najmanj razvitih držav. Leta 1974 je Svetovna banka ocenila, da je afganistanski bruto narodni dohodek 70 ameriških dolarjev na prebivalca, kar ga je postavilo na 73. mesto med 83 nerazvitimi državami. Afganistan je v letih 1971–1972 utrpel tudi hudo sušo. Prejemal je tujo pomoč, ki pa ni mogla razrešiti naraščajočih notranjih političnih konfliktov (Galister 2001).

3. 3 Konec nevtralnosti

Čeprav je Afganistan med leti 1973 in 1990 izkusil velike spremembe – štiri državne udare, posredovanje in umik sovjetske vojske, izgnanstvo tretjine prebivalstva kot posledico vojne in milijon mrtvih - je uradna ameriška politika do Afganistana skozi to obdobje ostajala enaka: preprečiti »pretiran« vpliv Sovjetske zveze. Predvsem so skušali preprečiti, da bi SZ v Afganistanu dobila oporišče za napade v sosednje države v regiji, kar bi ogrozilo njene nacionalne interese in podrlo ravnotežje moči. Afganistan je bil za ZDA precej nepomemben, zato pa so območje okrog njega - Perzijski zaliv, pomorske poti in pristanišča Indijskega oceana - vzele za kritično, ameriška politika do Afganistana pa je dosledno odsevala regionalno politiko močnih in prijateljskih vezi z Iranom in Pakistanom. Torej sta dva faktorja pri oblikovanju ameriške politike do Afganistana ostala enaka: ameriška percepcija sovjetskih ciljev v Afganistanu in ravnotežje sil v regiji (Galister 2001).

Do padca perzijskega šaha leta 1979 so ZDA lahko projicirale svojo moč v južno Azijo in samozavestno ščitile svoje interese na tem območju. V zameno za ogromno vojaško pomoč je šah nudil ZDA dostop do vojaških oporišč in obveščevalnih zvez, ki so ščitile pretok nafte iz

Perzijskega zaliva v »svobodni svet« in istočasno preprečevale potencialno sovjetsko napredovanje k Zalivu ali Indijskemu oceanu. Washington je imel Afganistan za »tamponsko« državo (Galister 2001).

Med leti 1960 in 1970 so se odnosi med Moskvo in Kabulom iz že navedenih gospodarskih in političnih razlogov ter težav s Pakistanom vse bolj poglobljali. SZ je za Afganistan postala največji vir tuje pomoči. Leta 1962 je State Department argumentiral, da bi »ZDA z aktivno sovražnostjo do SZ le oslabile možnosti Afganistana za preživetje«. ZDA so sicer skušale zmanjšati sovjetski vpliv, niso pa mu nasprotovale, čeprav so se zavedale, da narašča politično nezadovoljstvo v državi ter aktivnost levičarjev zaradi jeze nad obstoječimi družbeno-ekonomskimi pogoji. Leta 1976 je letno poročilo State Departmenta navedlo, da je Afganistan »vojaško in politično nevtralna država, ki je dejansko odvisna od Sovjetske zveze«. Vseeno je zaključilo, da ZDA »niso in ne smejo nikakor postati obvezane ali odgovorne za "zaščito" Afganistana«. Ravnotežje moči v regiji se je nagibalo na ameriško stran in ni kazalo, da bi kakršnakoli bistvena sovjetska grožnja izvirala iz Afganistana (Galister 2001).

Te okoliščine, ki so jim v ameriškem političnem žargonu rekli »regionalna stabilnost«, pa so se leta 1979 bistveno spremenile. Januarja je perzijski šah izgubil prestol in Iran je prevzela islamska vlada pod vodstvom Homeinija. Deset mesecev pozneje je SZ v Afganistan poslala 100.000 vojakov, zaradi česar je Rdeča armada prišla v neposredno bližino Pakistana in potencialno ranljivega Irana. Ravnotežje sil v regiji se je spremenilo. Sovjetsko politiko v Afganistanu, ki so jo v Beli hiši prej dojemali kot nenevarno, so zdaj opisali kot »največjo grožnjo svetovnemu miru od konca 2. svetovne vojne« (Galister 2001).

Vladajoča afganistanska stranka PDPA (*People's Democratic party of Afghanistan* - Ljudska demokratska stranka Afganistana) ni bila združena stranka, bila je razcepljena po etničnih in plemenskih mejah. Notranji upor proti režimu se je začel poleti leta 1978. Režim je izdal serijo dekretov, mnoge od katerih so imeli konservativci za nasprotovanje islamu, med drugim tudi tistega, ki je proglasil enakost med spoloma (Savranskaya 2001). Nekatere reforme, ki jih je po prevzemu oblasti leta 1978 uvedla nova afganistanska vlada, kot je bila izobrazba žensk in program za izkoreninjanje nepismenosti med prebivalstvom v starosti od 14 do 40 let (le 10 odstotkov prebivalstva je bilo pismenega), so naletele na sovražen odziv, predvsem ker so dale ženskam dostop do javnega življenja. Sekularizacija izobraževanja in aretacije mul so dodatno podžgale prebivalstvo in privedle do uničevanja vladnih uradov in uradnih ustanov, usmrtitev

državnih uradnikov, politikov, učiteljev in policistov. Pobili so tudi veliko Rusov - po nekaterih ocenah približno 300, vključno z ženskami in otroki. Poleg tega so se plemenski vodje uprli tudi zemljiškim reformam, saj je vlada zemljo zaplenila tradicionalnim zemljiškim posestnikom. Vseeno pa so komunistični programi ugajali nekaterim nenomadskim plemenom. Delavcem brez zemlje je zemljiška reforma prinesla ugodnosti in tisti, ki so bili že izpostavljeni sodobnim vplivom, so videli koristi boljše zdravniške oskrbe in izobrazbe - celo za ženske (NSA 1980a, 3).

Med tem obdobjem so mnogi Afganistanci zbežali v Pakistan in Iran ter začeli organizirati uporniško gibanje proti »ateističnemu« in »krivoverskemu« komunističnemu režimu, ki so ga podpirali Sovjeti. Čeprav je zahodni tisk skupine, ki so se organizirale v Pešavarju, opisoval kot »borce za svobodo« - kot da bi bil njihov cilj ustanoviti predstavniško demokracijo - so imele te skupine v resnici lastne motive, ki so bili po večini zelo daleč od demokratičnih (Countrystudies 2010a).

Zunanji opazovalci po navadi identificirajo dve nasprotujoči skupini v Afganistanu kot »fundamentaliste« in »tradicionaliste«. Rivalstvo med tema skupinama se je nadaljevalo med državljansko vojno, ki je sledila umiku sovjetskih sil. Fundamentalisti so hoteli Afganistan spremeniti v teokratsko državo (NSA 1985a, 1). Njihov organizacijski princip je slonel na politiki množic in vključeval več oddelkov Jamiat-i-Islami. Organizacijski princip manjših tradicionalističnih skupin se je oblikoval iz ohlapnih vezi med islamskimi kleriki (*ulama*), ki niso stremeli k ponovni opredelitvi islama v afganistanski družbi kot fundamentalisti, ampak so bili osredotočeni na uporabo šarije kot vira zakonov. Nekateri tradicionalisti so bili pripravljene sprejeti ponovno vzpostavitev monarhije pod vodstvom prejšnjega kralja Zahira Shaha, ki je živel v izgnanstvu v Italiji (Countrystudies 2010b).

3. 4 Sovjetska zveza posreduje

Marca leta 1979 se je sovjetsko vodstvo soočalo s težkim položajem kot rezultatom nasilne vstaje v Heratu, kjer so usmrtili več sovjetskih vojaških svetovalcev in zdelo se je, da afganistanska vlada izgublja nadzor (Savranskaya 2001). Odločitev za posredovanje je SZ sprejela po dolgem premisleku in po več kot 20 prošnjah vodstva PDPA, ministrskega predsednika Hafizullaha Amina in predsednika Nura Muhammada Taraka. Poleti leta 1979 je SZ zahtevala Aminovo odstranitev, saj so ga krivili za podžiganje prebivalstva k uporu. Sovjetskega

predsednika Leonida Brežnjeva je razjezilo, ko je Amin 14. septembra 1979 odstavil Taraka in pozneje ukazal njegov umor. Brežnjev in sovjetski uradniki so se tudi bali, da bodo islamski bojovníki premagali vladne enote, saj bi tak poraz škodoval sovjetskemu ugledu v svetu in destabiliziral sosednja muslimanska območja Sovjetske zveze (Borovik 1990, 4).

Pred kratkim objavljeni dokumenti iz arhivov bivše SZ in spomini vrhovnih sovjetskih vojaških in političnih vodij prikazujejo kompleksno in tragično zgodbo desetih let sovjetske vojaške vpletenosti v Afganistanu (Savranskaya 2001). Razprave v Politbiroju in zapisniki telefonskih pogovorov med sovjetskim in afganistanskim ministrskim predsednikom kažejo, da sovjetski voditelji niso hoteli poslati svoje vojske in so spomladi ter poleti 1979 na prošnje iz Kabula odgovarjali zgolj s pošiljkami vojaške opreme. Odločitev za posredovanje je majhna skupina članov Centralnega komiteja pod vodstvom predsednika Leonida Brežnjeva sprejela v tajnosti 21. decembra 1979 in so jo šele nato potrdili ostali člani Politbiroja (Galister 2001). Sovjetska vojska je 27. decembra prevzela nadzor nad Kabulom, usmrtila Amina in za predsednika nastavila Babraka Karmala. SZ je preko svetovalcev vodila Karmalovo vlado, dokler se niso v Moskvi odločili, da so naredili napako in ga maja 1986 zamenjali z Mohammedom Najibullahom (Borovik 1990, 5).

Sovjetski vodje niso pričakovali pomembne vloge islama v afganistanski družbi. Bili so presenečeni, da so jih imeli Afganistanci za tuje osvajalce in »krivoverce«, namesto za napredno protiimperialistično silo. Poročila iz Afganistana kažejo, da se je vojaško in politično osebje sčasoma vse bolj zavedalo »islamskega faktorja« (Galister 2001). Prvotna naloga, da bi stražili mesta in civiliste, se je kmalu razširila na bojevanje. Sovjetski vojaki niso bili izurjeni za boj proti gverilcem in vodstvo je že zelo kmalu spoznalo, kako neprimerno so pripravili in načrtovali nalogo v Afganistanu ter da za to državo ni vojaške rešitve. Že leta 1980 so v Politbiroju začeli razpravljati o umiku vojske in iskanju politične rešitve, toda niso naredili korakov v tej smeri in njihov omejeni kontingent se je še naprej brez točno določenega cilja bojeval v Afganistanu. Podoba sovjetske vojske, ki se bori proti islamu, je prispevala k hitremu vzponu islamskega fundamentalizma - verske ideologije, ki zagovarja vrnitev k osnovam islama, kot je to zapisano v Koranu - tudi drugod po osrednje-azijskih republikah (Savranskaya 2001).

V naslednjih letih je Rdeča armada postopoma spremenila neprimerno vojaško taktiko evropskega stila vojskovanja v uspešnejši protiuporniški pristop. Medtem ko so bili uporniki neustrašni, pa so trpeli zaradi strategije, ki je izkoriščala praktično popolno sovjetsko nadvlado v

zraku in je priskrbela podatke ter skrbela za varovanje konvojev, taktične prelete, miniranje, zasede in zračne operacije. Afganistanski uporniki ali mudžahidi so imeli neprimerno protizračno obrambo omejeno na majhne brzostrelke in manjšo količino nezanesljivih sovjetskih SA-7 izstrelkov zemlja - zrak, ki so jih največkrat dobili od prebežnikov iz afganistanske vojske (Caraley 1999, 161). Ob naštevanju prednosti in pomanjkljivosti uporniškega gibanja se je že kazalo, da je bilo ravnotežje sil v Afganistanu na strani sovjetske vojske.

Mnoge prednosti mudžahidov so bile skupne večini uporniških gibanj. Te so vključevale:

- poznavanje terena,
- taktično mobilnost,
- zmožnost za dosego presenečenja,
- nočno vojskovanje,
- črpanje novih sil iz številčnega prebivalstva.

Temu je treba dodati še dejstvo, da so bili mudžahidi zelo trdoživi in motivirani bojavniki. Ta motivacija je izvirala tako iz zgodovinskega sovraštva do tujih okupatorjev kot tudi iz verske vročice, ki je spremljala »džihad« ali sveto vojno proti nevernikom, ki so jo napovedali najprej komunistični vladi in nato sovjetskim zavojevalcem. Mudžahidi so imeli zatočišče v Pakistanu in Iranu in so prejeli materialno podporo od zunaj. Predvsem pa so imeli podporo afganistanskega ljudstva, čeprav včasih le lokalno. Nekateri vaščani so hoteli ostati nevtralni, da njihovi domovi in polja ne bi postala bojišča, drugi so bili aktivni zavezniki komunistične vlade (NSA 1989a).

Najbolj očitne pomanjkljivosti upornikov so bile sledeče:

- niso imeli skupnega vodstva in strateškega načrtovanja; kar pa je na operacijskem in taktičnem nivoju postala prednost, saj se Sovjeti niso mogli infiltrirati in uničiti njihovega vodstva,
- občasni izbruhi medskupinskega nasilja, ki pa so med vojno začasno upadli,

- slaba izurjenost,
- omejena oborožitev,
- težavna logistika,
- omejene komunikacije.

Mudžahidi so se pogosto povezovali s političnimi organizacijami v Pakistanu in Iranu, predvsem da bi pridobivali orožje, opremo in podatke ali pa da bi preko njih prosili za mednarodno pomoč. Regionalne in plemenske privrženosti so obremenjevale te odnose (NSA 1989a).

Kljub etničnim, kulturnim, verskim in jezikovnim podobnostim Iranci in Afganistanci niso bili nikoli najboljši prijatelji. Že več stoletij je med njimi vladalo medsebojno nezaupanje in prezir. Kmalu po islamski revoluciji februarja 1979 so iranski šiitski kleriki in njihovi privrženci začeli organizirati šiitske Afganistance. Sovjetsko posredovanje decembra 1979 vsekakor ni bila spodbuda za iransko revolucionarno vmešavanje v državo, saj so iranski kleriki očitno že prej imeli svoje načrte za afganistanske šiite (NSA 1985). Iranska podpora šiitskim skupinam je povzročila resne konflikte znotraj različnih uporniških skupin, obremenila je vodje upornikov in borce ter precej oslabilo uporniško gibanje v osrednjih in zahodnih afganistanskih provincah (NSA 1985b).

Strategija Rdeče armade v Afganistanu je predvidela dolgotrajno okupacijo in se je zanašala le na obrambo ključnih mest in garnizij kot oporišč za napade na območja, ki so jih nadzirali uporniki. Mudžahidi teh oporišč niso nikoli resno ogrožali. Prejšnje sovjetske osvojitve so zahtevale daljšo okupacijo. V 1980-ih letih so skušali ameriški sovjetologi ugotoviti, kateri zgodovinski model bo SZ uporabila za prevzem Afganistana: mongolski, centralnoazijski, finski, splošni vzhodnoevropski ali specifični poljski. Leta 1982 je generalni sekretar Jurij Andropov opomnil člane Politbiroja, da so za pokoritev Uzbekistana, Tadžikistana in Kirgistana potrebovali skoraj petnajst let (Caraley 1999, 192).

Junija 1985 je vodstvo ameriške vojske, ki se ni zavedalo sprememb, ki jih je v Kremelj prinesel Gorbačov, zaključilo, da lahko pričakujejo, da bodo »Sovjeti v Afganistanu pokazali svojo zgodovinsko vztrajnost, da bodo počasi in postopoma obvladali državo ter da je čas njihov zaveznik«. Študija je citirala prejšnje sovjetske zmage nad domačimi protikomunističnimi

gibanji in zaključila, da »Afganistance verjetno čaka podobna usoda«. Tudi v Islamabadu so menili, da cena okupacije za SZ ni nevzdržna in da vse kaže, da se celo niža (Caraley 1999, 193).

4 TAJNA OPERACIJA ZDA V AFGANISTANU

4.1 Vzroki za posredovanje

Mednarodna koalicija je leta 2010 še vedno v Afganistanu, kjer se trudi vzpostaviti mir in pomagati vladi v boju proti fanatičnim upornikom, zato je potrebno temeljito preučiti trideset let nemirne afganistanske preteklosti, ki jo je zaznamovala vojna, da bi se morda iz zgodovine kaj naučili. In čeprav obstajajo mnogi dejavniki, ki so pripeljali do obupnega položaja, v katerem se danes nahaja Afganistan, pa so za to odgovorne tudi napake v zunanji politiki ZDA. Ameriška politika do Afganistana, takratne SZ in celotne regije v 80-ih letih 20. stoletja, je pomagala gojiti rast protiameriških in fundamentalističnih sil ter celo nekaterih od teroristov, ki jih ZDA še vedno iščejo v povezavi z napadi 11. septembra 2001 na New York in Washington, v Veliki Britaniji in drugod po svetu (Huang 2001).

S posredovanjem sovjetske vojske pozimi leta 1979 je bila vojna med protikomunističnimi uporniškimi silami in afganistansko vlado v polnem zamahu. V dveh dneh je rdeča armada zasedla Kabul in v predsedniško palačo poslala specialce, ki so zatrli elemente afganistanske vojske, privržene Aminu. Z Aminovo smrtjo je SZ za predsednika vlade nastavila izgnanega Babraka Karmala. Do začetka leta 1980 je SZ v Afganistan poslala že 100.000 vojakov. Protikomunistične sile, ki so jih skupno imenoval mudžahidi ali islamski bojavniki, so se borile proti sovjetskim silam in prosovjetski afganistanski vladi pod vodstvom predsednika Babraka Karmala (Huang 2001).

V Beli hiši je predsednikov svetovalec za državno varnost Zbigniew Brzezinski že pred posredovanjem SZ svaril, da ima ta teritorialne namere v Afganistanu in mogoče v celotni južni Aziji. Brzezinskega je skrbelo, da bo SZ izkoristila prisotnost v Afganistanu, da bi vplivala na dogodke v sosednjem Iranu in Pakistanu, dveh tradicionalno proameriških državah, ki sta že leta pomagali varovati ameriške interese na tem območju, kot sta dostop do nafte in zadrževanje širjenja vpliva SZ. Zato je v SCC NSC (*Special Coordination Committee of the National*

Security Council) uspel postaviti odločitev, da bi morale biti ZDA »bolj naklonjene tistim Afganistancem, ki so odločeni ohraniti neodvisnost svoje države«. Čeprav je to imelo namerno nejasen pomen, pa je Brzezinski v resnici pozval k zmerni tajni podpori afganistanskih uporniških skupin, ki so se ustalile v Pakistanu. Ameriška ambasada je že aprila leta 1979 prosila pakistansko vojaško vodstvo, naj ji priporoči uporniško organizacijo, ki bi najbolje izkoristila ameriško pomoč. Že v naslednjem mesecu naj bi se pod pakistanskim pokroviteljstvom sestali predstavniki CIA (*Central Intelligence Agency*) s poveljnikom Hekmatyarom, ki naj bi bil »bolj radikalen in protiameriško nastrojen kot večina Afganistancev«, zato pa je po mnenju pakistanske vlade vodil najbolj militantno in organizirano uporniško skupino Hizb-i Islami. Ta je že več let brez večje zunanje pomoči delovala iz Pakistana. Dokumentacija opisov teh sestankov sicer ni na voljo, zato pa so dokumenti CIA in State Departmenta, ki so jih zasegli Iranski študenti med prevzemom ameriške ambasade v Teheranu novembra leta 1979, razkrili, da so se ZDA že aprila leta 1979, osem mesecev pred sovjetskim posredovanjem in takoj po odločitvi Brzezinskega in SCC, začele tajno sestajati s predstavniki upornikov (Galister 2001).

3. julija 1979 je Carter podpisal »predsedniško odredbo«, ki je bila pred tem uzakonjena, da bi imela Bela hiša nadzor nad posebnimi dejavnostmi CIA, s katerimi naj bi ta vplivala na politične pogoje v tujini (za razliko od običajnega vohunstva in kraje tajnih podatkov). Predsednik je moral »ugotoviti« ali naznaniti uradno in v pisni obliki, da bi taka tajna operacija koristila ameriški državni varnosti. Carter je s to ugotovitvijo pooblastil CIA, da lahko izda 500.000 dolarjev za propagando in psihološke operacije ter radijsko in medicinsko opremo ter gotovino za afganistanske upornike. S pomočjo posrednikov so uradniki CIA preko pakistanske obveščevalne službe ISI (*Inter-Services Intelligence Directorate*) začeli oskrbovati upornike (Coll 2004, 46). Če bi SZ uspelo pokoriti upornike in zavzeti večji del Afganistana, bi to pomenilo, da bi imela odskočni most v sosednje države, regijo, ki je bila geostrateško pomembna za ameriške državne interese. Kot že drugod v tretjem svetu so tudi v tem primeru ZDA nasproti levičarski vladi podprle desničarske upornike, kar je imelo dolgotrajne in katastrofalne posledice ne le za Afganistan, pač pa tudi za ameriško varnost – lahko bi rekli, da so bile vodilo ZDA geopolitične težnje in lastni interesi pri zaustavitvi širjenja komunizma in ohranjanju svojega vpliva na tem območju (Galister 2001).

Odločitev za pomoč upornikom pa je bila nenavadna glede na sovjetske aktivnosti v Afganistanu v tistem času. Glede na objavljene zaupne dokumente so sovjetski vodje menili, da takratno afganistansko vodstvo prehitro uvaja reforme, zato so ga posvarili, naj upočasni spremembe in

poglobi politično podporo z vključitvijo drugih skupin v vlado. Ker tega nasveta niso upoštevali, je Moskva začela iskati druge načine za vpeljavo političnih sprememb, sestajala se je z bivšimi člani monarhije in drugimi skupinami, da bi sodelovali v vladi. Sovjetski diplomati v Kabulu so o vsem tem obveščali ameriško ambasado. Do oktobra leta 1979 je afganistanska vlada izgubila nadzor nad 23 od 28 afganistanskih provinc, ki so jih prevzele različne uporniške sile. Ker Moskvi ni uspelo stabilizirati vlade s političnimi sredstvi, je to poskusila z vojaškimi, tako kot so to leta poprej skušale storiti že ZDA v Vietnamu. Posredovanje se je sovpadalo z upadom ameriškega vpliva v Iranu in drugih državah tretjega sveta kot npr. v Angoli in Mozambiku leta 1975, Etiopiji leta 1975 in Nikaragvi 1979, kjer so oblast prevzele prosovjetske vlade. Sovpadalo pa se je tudi z volilnim letom, v katerem je predsednik Carter prišel pod pritisk konservativcev, ker ni uspel preprečiti teh »sovjetskih pridobitev«. Mnogi ameriški opazovalci so trdili, da se je globalno ravnotežje sil, predvsem geostrateško ravnovesje v južni Aziji, nagnilo v prid Sovjetske zveze. Kljub glasovom razuma pa so tako v Washingtonu kot v Moskvi prevladali zagovorniki hladne vojne (Galister 2001). Interesi velikih sil so že tako obubožano državo potisnili v še globljo vojno in bedo, ki se ju še danes, trideset let pozneje, ni uspela rešiti.

Karkoli so že bili sovjetski cilji ob posredovanju v Afganistanu, odziv ZDA je bil oster in hiter. Ameriški predsednik Jimmy Carter je januarja leta 1980 na novo ocenil strateški položaj v svojem nagovoru o stanju v državi (*State of the Union address*) in označil Pakistan za prvo bojno črto v svetovnem boju proti komunizmu. Spremenil je svoje stališče, kot ga je predstavil leto dni poprej, da je potrebno ustaviti pošiljke pomoči Pakistanu zaradi njegovega jedrskega programa. Zdaj je Pakistanu ponudil vojaško in ekonomsko pomoč, če bo sodeloval kot posrednik med ZDA in mudžahidi. Vprašanja o jedrskem programu ter teptanju človekovih pravic in demokracije so bila potisnjena na stran (Galister 2001). ZDA so v prvi vrsti morale poskrbeti za lastne nacionalne interese - zaloge nafte, strateško komunikacijo in ustavitev širjenja komunizma (Parker 1997, 235) - kot vodilna sila kapitalističnega sistema in branitelj mednarodnega gospodarskega sistema (Sullivan 2000).

Konservativci v ameriškem kongresu so nasprotovali pogajanjem, saj niso zaupali pripravljenosti SZ k pogajanjem v dobri veri (*in bona fide*), s čimer so se strinjali tudi mnogi od njihovih liberalnih kolegov in podprli tajno pomoč afganistanskim upornikom. V State Departmentu so menili, da bi se uporniki sicer lahko še naprej spopadali s sovjetskimi četami, da pa so preveč razdrobljeni, nimajo učinkovitega vodstva in vsekakor ne bi mogli prisiliti SZ k umiku - torej so menili, da se brez ameriške pomoči Afganistanci ne bi mogli rešiti sovjetskega vpliva. Po

minimalnem razmisleku v Beli hiši se je Carter odločil za dvotirni pristop: podprl je zmerno tajno podporo, medtem so je iskal forum za rešitev s pogajanjem (Galister 2001).

Ko je Carter izgubil v predsedniških volitvah, je leta 1980 Ronald Reagan prevzel Belo hišo in pogajanja so bila potisnjena na stran. Novi predsednik je bil naklonjen politiki trde roke proti Afganistanu. Upornike in druge protikomunistične upornike je postavil v središče svoje doktrine. Pod politiko Reaganove doktrine so ZDA priskrbele odkrito ali tajno pomoč desničarskim upornikom in uporniškim gibanjem, da bi ustavile prosovjetske levičarske vlade v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki. Ta doktrina je imela dva namena: da bi zmanjšala sovjetski vpliv na teh območjih, hkrati pa odprla vrata kapitalizmu in včasih liberalni demokraciji v državah, ki so jim večinoma vladale prosovjetske socialistične vlade (Answers 2010c). Čeprav je bilo malo verjetno, da bi afganistanski uporniki lahko prisilili sovjetsko vojsko k umiku, so Reagan in njegovi svetovalci upali, da bo zaradi nenehnih spopadov za SZ postala cena okupacije previsoka (Galister 2001).

Pri tem je dobil Pakistan ključni pomen. Brez sodelovanja pakistanske vojaške vlade afganistanski uporniki ne bi imeli zavetišča, od koder bi načrtovali svoje operacije. Pakistan je od leta 1977 z vojaškim udarom prevzel general Muhammad Zia-ul-Haq, ki je dal usmrtiti ministrskega predsednika Zulfikarja Alija Bhutta. Kot že rečeno, so za ZDA Ziova diktatorska dejanja zbledela v primerjavi s sovjetskim posredovanjem v Afganistanu. Zio-ul-Haqa je skrbelo, da brez ameriške zavezanosti k zaščiti Pakistana pred sovjetskim maščevanjem ta ne bo mogel znatno povečati podpore protikomunističnim upornikom (Coll 2004, 44). Reaganova administracija je pridobila zaupanje Pakistana s ponudbo ogromnega šestletnega paketa ekonomske in vojaške pomoči, ki je državo postavila na tretje mesto največjih prejemnikov ameriške zunanje pomoči, ter Zio-ul-Haqa sprejela za novega zaveznika. Nazadnjaški islamski general, ki je še vedno razvijal program jedrskega oboroževanja in ni načrtoval obljubljenih volitev, je zdaj postal še en »borec za svobodo« (Galister 2001).

Zia-ul-Haq je uradno sicer podpiral politiko ZDA, ki so se zavemale za samoopredelitev Afganistana, in je nasprotoval marionetni vladi, toda on in njegova vojska sta imela v Afganistanu svoje namere. Zia-ul-Haq je bil privrženec radikalnejših islamskih bojnikov, ki večinoma niso bili nič bolj priljubljeni kot vlada. Velik delež opreme in orožja je zato dobavljal tem skupinam, predvsem že prej omenjeni Hizb-i Islami in vodji Hekmatyarju. Pozneje se je izkazalo, da je to povzročilo velike težave znotraj uporniškega gibanja (Galister 2001).

Še vedno ostaja odprto vprašanje, ali so ZDA slepo popuščale pristranskosti Zie-ul-Haqa do fundamentalizma ali pa so to spregledale, saj odnosi med CIA in pakistansko ISI pri oboroževanju upornikov niso dobro dokumentirali (Galister 2001). Zato pa je očitno, da so pri CIA menili, da morajo sodelovati z islamisti proti sovjetom. Ti so skušali spremeniti tradicionalne elemente družbe, kar je pomenilo, da so spodkopavali vpliv vere ter izobraževali otroke v državnih šolah in ne v tradicionalnih islamskih verskih ustanovah. V ta namen so pri CIA menili, da se morata militantni islam in militantno krščanstvo skupaj boriti proti skupnemu sovražniku (Coll 2001, 98). Očitno pri CIA ni takrat nihče pomislil, da bi se njihov zmagoviti »islamski Frankenstein« lahko nekoč obrnil proti svojemu stvaritelju in da bodo ZDA s svojo politiko ko Afganistana povzročile eskalacijo islamskega terorizma proti zahodu.

4. 2 Poglobitev vojne

Kljub izboljšanju oborožitve upornikov pa so bili ti še vedno prikrajšani zaradi slabega strokovnega znanja pri uporabi raket in topov ter tudi občasnega pomanjkanja orožja in streliva (NSA 1985a, 3). Notranje ravnotežje sil v državi je še naprej ostalo na strani Rdeče armade. Vse od začetka sovjetskega posredovanja so ZDA iskale načine, da bi podprle protisovjetske sile. Do leta 1983 je CIA zanje nakupila že 10.000 ton orožja, največ v Kitajski, od koder ga je Reaganova administracija pošiljala v Pakistan (Huang 2001).

Cilj tega poglavja je pojasnitev razloga za povečanje ameriške pomoči afganistanskem upornikom, kar se je v nadaljevanju vojne pokazalo za bistveni pomen in razlog za porušenje vojaškega ravnotežja sil v državi. Afganistan predstavlja edinstveni primer vpletenosti ameriškega kongresa v tajni program pomoči. Kongres je bil v primeru Nikaragve pogosto razdeljen in je oviral Reaganovo administracijo pri odobravanju pomoči upornikom, zato pa so zagovorniki politike trde roke v kongresu s podporo obeh strank nenehno in uspešno zahtevali več denarne pomoči za afganistanske upornike, kot je Bela hiša sploh prosila (Galister 2001). Čeprav so vsi poslanci podpirali samoopredelitev Afganistana, pa so nekateri člani kongresa, ki so jih podpirali konservativni lobiji, kritizirali administracijo, da ni storila dovolj. Ironično je, da je CIA svarila pred preveliko vpletenostjo. Uradniki v glavnem štabu v Langleyu v Virginiji so svarili kongres, da bi prevelika vojaška operacija upornikov lahko sprožila sovjetsko maščevanje proti Pakistanu in bi to prišlo v javnost. CIA se je predvsem upirala pozivom, naj mudžahidom

priskrbi orožje, izdelano v ZDA. Tradicionalno je agencija kupovala tuje orožje, da bi lahko zanikala vpletenost, če bi bilo to potrebno (Galister 2001).

Leta 1984 je kongres sprejel resolucijo, ki je pozivala k »učinkoviti« materialni pomoči za upornike in za »njihov boj za svobodo pred tujo okupacijo«. Nekateri poslanci, kot sta bila Charlie Wilson, demokrat iz Teksasa, in republikanski senator Gordon Humphrey, so skušali s to resolucijo povečati obseg in kakovost programa tajne pomoči za upornike. Wilson je leta 1980 postal član 12-članskega kongresnega pododbora za dodelitev sredstev CIA na obrambnem ministrstvu (*Defense Appropriations Subcommittee*). Osebno je obiskal afganistanske bojavnike in se zavzel za njihov boj (Galister 2001). Uporniki so že avgusta leta 1983 prosili za učinkovito obrambo pred zračnimi napadi med obiskom dveh solidarnih poslancev Clarenca Longa in Charlieja Wilsona. Ko so ameriški zakonodajalci to omenili pakistanskemu predsedniku Zii-ul-Haqu, pa je ta predlagal švicarsko različico in ni hotel ameriškega orožja, da ga Sovjeti ne bi mogli izslediti. Tudi Reaganova administracija mudžahidom ni hotela dobavljati visoko razvitega ameriškega orožja, kot je bil stinger. Pri CIA so se bali, da bi javnost izvedela in bi izbruhnil politični škandal, ki bi škodoval agenciji. Kljub temu da so že leta 1980 začela prihajati na dan poročila, da ZDA upornikom dobavlja na deset milijonov dolarjev letne pomoči in koordinira še večje vsote zaveznikov, kot sta bila Savdska Arabija in Kitajska, je agencija to zanikala. Poleg tega so se v agenciji in Pentagonu bali, da bodo Sovjeti zaostriili boje in se morda maščevali z napadom na Pakistan, če bi Američani upornikom začeli dobavljati stingerje. Diplomate State Departmenta je skrbelo, da bi se skazili odnosi med velikima silama na pomembnem področju, kot je bil nadzor nad orožjem, če bi ameriško orožje pobijalo sovjetske vojake (Caraley in Kuperman 1999, 162—164).

Reaganova administracija je upoštevala mnenje Zie-ul-Haqa, ker je bil Pakistan bistvenega pomena za ameriško strategijo v Afganistanu. Čeprav je tudi Zia-ul-Haq hotel pomagati mudžahidom, je bil pod diplomatskim pritiskom - in ob afganistanski meji tudi pod vojaškim sovjetskim pritiskom, naj preneha dobavljati pomoč upornikom. Da bi ohranili pakistansko zavezništvo in sodelovanje, so postali ameriški uradniki zelo ustrezljivi. Niso se menili niti za njegov program jedrskega orožja celo leta za tem, ko bi moral ta sprožiti sankcije zaradi kršenja ameriških zakonov o neširitvi jedrskega orožja. Še celo leta 1986, ko je večina administracije začela podpirati predlog za dobavo stingerjev, so to ustavila poročila, da ji Zia-ul-Haq nasprotuje. Zia-ul-Haq je svoje nasprotovanje do dobave ameriškega orožja opisoval z analogijo, da bi rad, da »lonec kipi«. Drugače povedano, mudžahidi naj bi bili oboroženi le dovolj, da bi še

naprej nadlegovali Sovjete. Svaril je, da bi »lonc prekipel«, če bi se boji preveč zaostri in bi to izzvalo sovjetsko maščevanje proti Pakistanu. SZ je Pakistan izrecno posvarila pred vpeljavo stingerjev. Čeprav je Zia-ul-Haq vsaj še do leta 1986 ohranil svojo analogijo kipečega lonca, pa vse kaže, da je že novembra 1984 nehal nasprotovati dobavi stingerjev. Nenavadno pa je, da so uradniki CIA v Washingtonu še skoraj leto in pol trdili, da Zia še vedno nasprotuje stingerjem, kar je imelo pomembne posledice za politiko ZDA (Caraley in Kuperman 1999, 164–165).

V začetku leta 1985 je morala ameriška administracija iz vrste razlogov na novo oceniti svoj pristop do mudžahidov. Sovjetska vojska je zaostri napade proti upornikom in njihovemu sistemu oskrbe na pakistanski meji, kar je po mnenju Pentagona ogrozilo nadaljnje učinkovito delovanje upornikov. Nadaljnji dejavnik pri spremembi je bil marca 1985 tudi na novo izvoljeni generalni sekretar SZ Mihail Gorbačov, čigar pristop do okupacije Afganistana še ni bil znan. Predvsem pa so ameriški uradniki zaznali spremembo pri Sovjetih, ki so se zdeli siti vojne in postalo je malo verjetno, da bo Rdeča armada dovolj povečala število vojakov, da bi lahko napadla Pakistan (Caraley in Kuperman 1999, 166–167).

Decembra 1985 je ameriški državni sekretar Shultz končno podprl predlog za dobavo stingerjev, kar je pozneje takole pojasnil v svojih spominih:

»Afganistansko ljudstvo je bilo izčrpano in sovjetska politika jih je »podkupila«. Zdelo se je, da Sovjeti zmagujejo... V naslednjem letu ali dveh smo imeli majhno okno, da bi učinkovito povečali pritisk na Sovjete. Uporniki niso imeli orožja, s katerim bi se lahko zoperstavili sovjetskim helikopterjem, ki so povzročali opustošenje. V State Departmentu je nekatere skrbelo, da bi ameriško orožje, ki bi lahko spremenilo potek vojne, izzvalo Sovjete in ustavilo naše poskuse, da bi izboljšali odnose. S tem se nisem strinjal.« (Caraley in Kuperman 1999, 172).

Ko se je ameriška delegacija spet sestala z Zio-ul-Haqom, je pakistanski predsednik nedvoumno prosil za dobavo stingerjev upornikom, saj so po njegovih besedah nujno potrebovali to orožje »sicer jih bodo poklali« - kar spet kaže na to, da so celo v Pakistanu menili, da bi se brez učinkovite ameriške podpore komunistična vlada obdržala. PCG (*Planning Coordination group*) oz. medagencijska koordinacijska skupina pri CIA je 25. februarja 1986 uradno odobrila dobavo stingerjev mudžahidom. Marca leta 1986 je predsednik Reagan odobril obvestilo kongresu o svoji odločitvi, da bo afganistanskim upornikom dobavil stingerje, s čimer je spremenil Carterjevo politiko izpred šestih let. Ker so ZDA s tem prečkale prag »*Made-in-America*«, so začele upornikom dobavljati tudi vrsto drugega visoko razvitega orožja vključno z napravami za

odstranjevanje min, satelitsko vodenimi minometi, prenosnimi lansirnimi napravami, detektorji helikopterjev in celo osnovnimi vodenimi izstrelki (Caraley in Kuperman 1999, 173–174). ZDA so s to politiko vede ali nevede učinkovito podprle radikalne elemente v državi, katerih cilj ni bilo oblikovanje demokracije, pač pa ustavitev tujih vplivov in oblikovanje islamske države.

Wilsonu in Huphreyu je nazadnje le uspelo obuditi podporo v kongresu za večjo podporo uporniškim silam v Afganistanu. Kongres je mudžahidom skupno priskrbel za več kot 3 milijarde pomoči, več kot vse druge tajne operacije CIA v 80-ih letih skupaj (Galister 2001).

Marca leta 1985 je predsednik Reagan podpisal direktivo 166 (NSDD - *National Security Decision Directive*), s katero je povečal tajno dobavo orožja in pomoči mudžahidom z novim ciljem, da bi premagali sovjetsko vojsko in jo prisilili k umiku iz Afganistana. Kmalu zatem je CIA začela dobavljati obsežno vojaško strokovno pomoč in napredno orožje islamskim upornikom. Pomoč je vključevala satelitske posnetke sovjetskih tarč v Afganistanu, sovjetske načrte za vojaške operacije, ki so jih dobili preko satelitskih posnetkov in prestreženih sovjetskih komunikacij, tajno komunikacijsko tehnologijo za upornike, detonacijske naprave za tone eksploziva za urbane tarče, ostrostrelske puške, sistem za ciljanje, povezan z ameriškim vojaškim satelitom in vodene protitankovske rakete. Poleg tega so ZDA začele opremljati mudžahide z visoko razvitimi ameriški protiletalskimi raketami stinger. Američani so usposabljali pakistanske častnike in jih pošiljali v Afganistan. Ustanovili so tajno oporišče za urjenje mudžahidov, ki so mu dobavili celo ameriško simulatorsko napravo. Do leta 1987 je CIA mudžahidom pošiljala že več kot 65.000 ton orožja letno. Američani so stike z mudžahidi prepuščali pakistanski ISI, katere ekipe so urili strokovnjaki iz CIA in Pentagona. Poleg tega so jim pomagali načrtovati operacije za afganistanske bojevnike. Te ekipe so mudžahide spremljale čez mejo, da bi nadzirale napade na afganistansko in sovjetsko vojsko. Napadali so letališča, železnice, skladišča goriva, električne transformatorje, mostove in ceste. Zemljevide in satelitske posnetke so dobivali preko CIA in Pentagona, katerih strokovnjaki so dobavljali tudi komunikacijsko opremo in usposabljali pakistanske inštruktorje, načrtovali napade in umike upornikov. Strokovnjaki za psihološko vojno so prinašali propagandni material in korane. Operativci CIA so pomagali pakistanskim inštruktorjem ustanavljati šole za mudžahide, kjer so jih učili komunikacijskih tehnik, gverilskega vojskovanja, sabotiranja in uporabe težkega orožja (Galister 2001).

V 80-ih letih so ZDA priskrbele skupinam islamskih borcev za več kot 3 milijarde orožja in denarja, zaradi česar je ta bitka hladne vojne postala največja tajna operacija od 2. svetovne vojne (Huang 2001) in največja tajna vojna v zgodovini. V enem desetletju so čez pakistansko-afganistansko mejo na hrbtih kamel, mul in oslov pretihotapili na milijarde nabojev in na sto tisoče kosov različnega orožja. V določenem obdobju je več kot 300.000 radikalnih afganistanskih bojnikov nosilo orožje, ki jim ga je priskrbel CIA in na tisoče so jih izurili in usposobili za napade na mesta (Galister 2001).

Dolarska vrednost ameriške pomoči je v prihodnjih letih zrasla od 122 milijonov v letu 1984, na 250 milijonov, 470 milijonov in 630 milijonov v letu 1987. Prispevki Savdske Arabije so se po dogovoru ujemali s temi številkami (Caraley in Kuperman 1999, 168).

4.3 Prizadevanja za ustavitev sovražnosti

Pomen obravnavane tematike za testiranje hipotez in raziskovalnega vprašanja te naloge je pojasnitev političnega ozadja, ki je pripeljalo do umika sovjetske vojske iz Afganistana ter razlogov, ki jih je imelo novo sovjetsko vodstvo za posledično ustavitev sovražnosti in spremembo politike do Afganistana. Vprašanje je, ali se je Rdeča armada umaknila zaradi dodatne ameriške pomoči upornikom in posledične eskalacije bojevanje.

Medtem ko sta Washington in Moskva v Afganistan dostavljala vse več orožja, so uradniki Organizacije združenih narodov neutrudno iskali diplomatsko rešitev za končanje vojne. Leta 1982 je generalni sekretar OZN Javier Perez de Cuellar dal Diegu Cordovezu nalogo, da najde način, kako bi lahko posredovali pri političnem sporazumu o Afganistanu. Naslednjih šest let je Cordovez letel od New Yorka do južne Azije, od Moskve do Ženeve. Številčne stranke tega konflikta – afganistansko vlado, različne uporniške skupine, Sovjetsko zvezo, Pakistan, ZDA in Iran - je skušal prepričati, naj poiščejo načela in pogoje, pod katerimi bi se sovjetska vojska lahko umaknila iz Afganistana. Najbolj zapletena so bila pogajanja med Pakistanom in afganistansko vlado, saj je Pakistan ni priznaval in njegovi predstavniki niso hoteli sedeti za isto mizo kot afganistanski vladni uradniki. Vse skupaj je oteževalo tudi nezaupanje med velikima silama, kar je onemogočalo podpis sporazuma, da bi v zameno za sovjetski umik Pakistan prenehal dovoljevati dobavo pomoči upornikom preko svojega ozemlja. Za večino ameriških

uradnikov so bila ta pogajanja pod okriljem OZN brezupna in celo strašljiva, saj so menili, da je Pakistan varen le do takrat, dokler bodo sovjeti ujeti v boje v Afganistanu. S tem se je strinjal tudi pakistanski predsednik Zia-ul-Haq (Galister 2001).

Med to dolgo debato o tem, kako bi Afganistan rešili sovjetskih vojakov, je Mihail Gorbačov v Kremlju sledil istemu cilju, česar pa v Washingtonu niso vedeli. Dokazi kažejo, da si je Gorbačov prizadeval za umik od trenutka, ko so ga marca 1985 imenovali za generalnega sekretarja, že prej pa je spodbujal poveljujočega sovjetskega generala v Afganistanu S. Akhromeeva, naj Politbiroju predstavi svoje mnenje, da te vojne ne morejo dobiti. Gorbačov je osebno povedal, da je Politbiro skoraj nemudoma začel iskati izhod iz tega položaja, ko je prišel na oblast. Pogajalec OZN Diego Cordovez je potrdil, da je imel novi sovjetski vodja izrazit vpliv na mirovna pogajanja med Pakistanom in afganistansko vlado, ki do takrat niso napredovala. Ko je prišel Gorbačov, so se po Cordovezovih besedah stvari začele takoj zelo spreminjati. Gorbačova pa pri tem ni gnala cena vojne, število žrtev ali javno mnenje. Sovjeti so imeli v Afganistanu vsa ta leta največ po 120.000 vojakov in so utrpeli 14.000 smrtnih žrtev. To je predstavljalo približno četrtno ameriških žrtev v Vietnamu, kjer so imeli v enakem časovnem obdobju dvakrat večjo vojsko. Poleg tega je sovjetska cenzura preprečevala javnomnenjsko nasprotovanje, dokler ni Gorbačov namenoma dvignil prepoved odkritega poročanja o vojni. Njegova največja skrb je bila, da je posredovanje v Afganistanu ovira pri dosegu njegovega glavnega političnega cilje - perestrojke ali domačega gospodarskega prestrukturiranja. Menil je, da zahod ne bo obnovil gospodarskega in tehnološkega sodelovanja iz let detanta, kar je videl kot bistvo pri ponovni oživitvi sovjetskega gospodarstva. Prav tako ni mogel premikati sredstev iz vojaške v civilno sfero, dokler ne bi popustila napetost med vzhodom in zahodom. Predvsem iz teh razlogov je Gorbačov hotel na vsak način hitro umakniti svojo vojsko iz Afganistana. Zato pa je hotel Politbiro v letih 1984 in 1985 dovolj povečati vojaški pritisk na upornike, da bi jih prisilil v pogajalski dogovor, ki bi v Kabulu tudi po umiku Rdeče armade ohranil SZ naklonjen režim. Navkljub pritiskom je Gorbačov še naprej stremel k umiku iz Afganistana. Junija 1985 je z ZDA po treh letih prekinitve začel z regionalnimi pogovori o varnosti in ponovno pognal pogajanja OZN. Na njegovo posredovanje je Afganistan le pristal v bistveni pogoj, da bosta veliki sili zagotovili končni sporazum. Mesec dni pozneje je sovjetskim novinarjem naročil, naj začnejo odkrito poročati o vojni, vključno s sporno temo sovjetskih žrtev, saj so do takrat vojaki v Afganistanu uradno »sadili drevesa ter gradili šole in bolnišnice«. Mogoče je, da je skušal Gorbačov s prizivom na sovjetsko ljudstvo obiti nepopustljive člane Politbiroja. Spomladi leta

1986 je odstranil še eno oviro pri umiku vojske, afganistanskega vodjo Babraka Karmala. Ker Karmal ni mogel in ni hotel razširiti svoje politične podpore v državi, so v Kremlju menili, da bi umik Rdeče armade pripeljal do hitre zamenjave z režimom, ki ne bi bil naklonjen SZ. 4. maja 1986 je moral Karmal sprejeti svoj prisilni odstop. Zamenjal ga je vodja varnostne službe Muhammed Najibullah, ki se je modro pridružil novi sovjetski politiki. Najibullah je skušal zmanjšati nasprotja z uporniki in je bil pripravljen dati islamu večjo vlogo ter legalizirati opozicijske stranke, toda vsako potezo, ki jo je naredil v smeri popuščanja, so mudžahidi gladko zavrnili (Countrystudies 2010a).

Do največje spremembe v uradni politiki Politbiroja je prišlo novembra leta 1986. Medtem ko je Gorbačov že več kot eno leto polagal temelje za umik vojske, pa je ta cilj ves čas pogojeval s tem, da mora v Kabulu ostati prijateljski režim. Na seji Politbiroja 13. novembra 1986 se je to bistveno spremenilo. Najprej se je sovjetski cilj s prijateljskega spremenil v nevtralni Afganistan, kateremu bi bili mudžahidi in ZDA pri pogajanju veliko bolj naklonjeni. Poleg tega si je Politbiro zadal rok za umik vojske – po Gorbačovovih besedah v »enem ali največ dveh letih« (Caraley in Kuperman 1999, 176-179). Pogajanja v Ženevi so se nadaljevala in 14. aprila leta 1988 je bil podpisan zadnji mednarodni sporazum oz. *démarche* o Afganistanu. To je bil sporazum afganistanskega zunanjega ministrstva, podpisan med štirimi zainteresiranimi državami: Afganistanom, Pakistanom, Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike (Grau in Greiss 2002, 304). Pakistan in Afganistan sta dosegla sporazum o oblikovanju nevtralnega Afganistana po umiku sovjetske vojske in vrnitvi afganistanskih beguncev. ZDA in SZ sta se zavezali, da bosta služili kot poroka tega sporazuma. Mnoge skupine upornikov niso bile zadovoljne s sporazumom in so zahtevale zamenjavo Najibullaha, preden bi svojim privržencem med begunci svetovale vrnitev v Afganistan. Dogovor je vseeno obveljal (Countrystudies 2010b). Prav tako so mnogi zakonodajalci na Capitol Hillu, kot sta bila Humphrey in Wilson, pridobili dovolj podpore v kongresu, da je moral predsednik Reagan v zameno za poročilo pri sporazumu obljubiti, da bo še naprej oboroževal mudžahide, tudi ko se bo sovjetska vojska umaknila (Galister 2001).

Od takrat naprej je Gorbačov stremel za svojim ciljem kljub velikim oviram, kot je bil spor zaradi pogojev, pod katerimi bi prenehale ZDA in SZ dobavljati pomoč sprtim afganistanskim skupinam. Decembra 1986 je obvestil Najibullaha, da se bo sovjetska vojska umaknila v enem letu in pol do dveh letih. Julija prihodnjega leta so afganistanskemu vodji med obiskom v Moskvi povedali, da bo ostala SZ v Afganistanu le še 12 mesecev. Najibullah se je vrnil v Kabul

in takoj sprožil politiko »narodne sprave«, da bi dobil širšo politično podporo. Naznanil je prekinitev ognja in amnestijo za oborožene upornike. Toda vojna se je nadaljevala (Galister 2001).

Poleti leta 1987 so sovjetske diplomate pooblastili, da o odločitvi o umiku obvestijo tudi svoje tuje kolege, kar je sovjetski zunanji minister Eduard Ševardnadze septembra osebno sporočil tudi ameriškemu državnemu sekretarju Shultzu. Februarja 1988 je Kremelj uradno naznanil načrt o umiku. 15. februarja 1989 so še zadnji sovjetski vojaki zapustili Afganistan ... le tri mesece po roku, ki ga je dve leti prej določil Politbiro (Caraley in Kuperman 1999, 179–182).

5 POSLEDICE

5.1 Vpliv in posledice raket Stinger

Pred oceno vpliva stingerjev je potrebno ugotoviti, kaj je hotela Reaganova administracija doseči s stopnjevanjem vojne in zakaj je ta tematika pomembna za testiranje hipotez. Bivši ameriški vladni uradniki se strinjajo z osnovnim vodilom, da bi stinger povečal stroške SZ v Afganistanu, jih prepričal, da ne morejo zmagati in jih prisilil k odločitvi za umik (Caraley in Kuperman 1999, 182). Očitno so sami pozabili na to lekcijo, ko so se leta pozneje sami podali v Irak in Afganistan. Hoteli so pritisniti na Moskvo, zato so poskrbeli, da so politični, vojaški in ostali stroški okupacije postali in ostali visoki.

Leta 1985 so ZDA z direktivo 166 (NSDD - *National Security Decision Directive*) povečale pomoč upornikom z enim samim ciljem: da bi jim pomagale prisiliti SZ k umiku. Odločitev, da bodo začele pošiljati v Afganistan orožje ameriške izdelave, je bil zato velik korak pri povečanju ameriškega pritiska na sovjetsko okupacijo. Poleg tega je ameriška administracija ocenila, da novi državni voditelj Gorbačov ni privržen vojni, zato bi poglobitev vojne sprožila umik in ne nadaljnje eskalacije.

Stinger je imel vsekakor takojšen vojaški vpliv. Čeprav so bile začetne ocene nekoliko pretirane - da naj bi stinger v prvih treh mesecih v povprečju vsak dan zrušil vsaj eno letalo ali helikopter - pa so te rakete vsekakor predstavljale ogromno kakovostno izboljšanje zračne obrambe

upornikov. Toda sovjetske sile so precej hitro sprejele serijo tehničnih in taktičnih protiukrepov, ki so zmanjšale vpliv stingerjev. Pomembno vprašanje je, kakšen vpliv in če sploh je imela uporaba stingerja na spor med Gorbačovom, ki se je že potegoval za umik, in vojaškim vodstvom, ki je trdilo, da bi eskalacija pripeljala do vojaške zmage. Ameriški viri menijo, da je sodobna tehnološka ameriška oborožitev mudžahidov igrala bistveno vlogo pri umiku sovjetske vojske iz Afganistana, saj je Kremelj prepričala, da vojne ne bodo mogli dobiti. Pri tem se je število sovjetskih žrtev povečalo do točke, ki je postala nesprejemljiva. Glede na ameriške vire obstajajo trditve, da je tudi pri diplomatskih pogajanjih prišlo do napredka zaradi poglobitve in eskalacije vojne zaradi izboljšane protizračne obrambe mudžahidov (Caraley in Kuperman 1999, 182–196).

Bivši sovjetski zunanji minister Eduard Ševardnadze se s tem ne strinja: stinger naj bi njihovo vpletenost le še podaljšal, saj je okrepil odločitev vojakov, da se ne bodo umaknili, da ne bi bilo videti, kot da so bili v to prisiljeni. S tem se strinjajo tudi mnogi bivši sovjetski uradniki, general Akhromeev in pogajalec OZN Cordovez. Reaganova doktrina pa naj bi ne le podaljšala vojno v Afganistanu, pač pa hladno vojno nasploh. Gorbačov naj ne bi nadaljeval z umikom zaradi Reaganovega pristopa in stopnjevanja vojne, pač pa temu navkljub. Mnogi menijo, da bi zmanjšanje ameriškega pritiska omogočilo zgodnejši umik, saj bi lahko Sovjeti to storili, ne da bi pri tem utrpeli sramoto (Caraley in Kuperman 1999, 186–190).

Čeprav je to v nasprotju s splošnim mnenjem, je bila ameriška protieskalacija v letih 1985-1986 večinoma nepomembna za sovjetsko odločitev o umiku iz Afganistana. Če se Gorbačov ne bi samostojno odločil za umik, ga stinger verjetno ne bi pregnal iz Afganistana. Preden je prevzel vodstvo, je Rdeča armada namreč računala na dolgotrajno okupacijo (Caraley in Kuperman 1999, 192–193).

Poleg tega se je izkazalo, da CIA ni izvajala primerne nadzora nad stingerji. Že Pakistan je zase obdržal določen odstotek stingerjev kot nekakšen davek, od katerih naj bi mnogi končali na črnem trgu. Od tistih, ki so dosegli mudžahide, so jih polovico prodali, dali zaveznikom, kot je bil Iran, izgubili v zasedah ali si delali zaloge za prihodnost. Zato so glede na medijska poročila stingerji zdaj razširjeni po vsem svetu. Čeprav ni potrjeno, da so vsi prišli iz rok mudžahidov, pa jih je večina takih, ki naj bi jih uporabili v Afganistanu. Stingerji so razstrelili že vsaj dve zračni plovili v bosanski vojni in enega v Tadžikistanu. Leta 1987 je iranska ladja izstrelila raketo stinger, ki naj bi zadela ameriški helikopter v Perzijskem zalivu, toda ni eksplodirala. Tunizijski

fundamentalisti so uporabili stinger v propadlem poskusa atentata leta 1991. Imeli naj bi jih tudi kašmirski bojevniki, indijski siki, iranski preprodajalci mami, Irak, Katar, Zambija, Severna Koreja, Libija in palestinske bojevniške skupine. Poleg tega naj bi oblasti razkrinkale in ustavile poskuse nakupa IRA, kolumbijskega kartela, hrvaških upornikov, Armenije, Azerbajdžana, čečenskih separatistov in kubanskih izgnancev.

Pod predsednikom Georgom Bushem je CIA poskusila ustaviti to razpošiljanje predvsem zaradi povezav med nekaterimi bivšimi uporniki in radikalnimi islamskimi teroristi. Agencija je sprva prosila za 10 milijonov dolarjev, da bi odkupila stingerje, ko pa se je to izkazalo za neizvedljivo, je leta 1993 prosila še za dodatnih 55 milijonov ameriških dolarjev. Nekdanji vodja upornikov in takratni afganistanski ministrski predsednik Gulbuddin Hekmatyar je izjavil, da »ni nameraval dovoliti niti enemu samemu naboju zapustiti Afganistan«. Čeprav je CIA dobila nekaj deset stingerjev, je z odkupovanjem dosegla predvsem to, da jim je cena na črnem trgu močno narasla z začetnih 30.000 na 200.000 ameriških dolarjev. Poleg tega obstaja bojazen, da so tisti, ki so stingerje prodajali nazaj po tako napihnjenih cenah, porabili dobiček za nakup še večjega števila sovjetskih SA-14 in le še povečali možnost terorističnih napadov. Pri vsem tem je ironija tudi to, da je 65 milijonov dolarjev, ki so jih ZDA dodelile za odkup manjšega dela preostalih raket, dvakratna izvirna cena vseh skupaj. V luči majhne vloge, ki so jo igrali stingerji pri koncu sovjetske okupacije Afganistana, kaj šele hladne vojne, je nevarnost, ki jo predstavljajo v napačnih rokah, verjetno največja zapuščina odločitve, da jih pošljejo upornikom (Caraley in Kuperman 1999, 193–197).

Sprva se je agencija zanašala na dvoumno distribucijsko mrežo ISI, čeprav so jo strokovnjaki posvarili, da bi lahko stingerje neposredno dobavljali upornikom in jih tako vsaj omejili na »najbolj zanesljive«. Vsem je bilo namreč jasno, da ISI dostavlja stingerje najradikalnejšim upornikom. Poleg tega bi morala CIA upoštevati, da so uporniki le začasni zavezniki ter da so pomoč sprejeli le za zmago nad Rdečo armado in se ne zavzemajo za vzpostavitev demokratične vlade in da je njihov končni cilj ustavitev vseh tujih vplivov na Afganistan in druge muslimanske države. Že dve leti pozneje leta 1993 se je takoj po napadu na WTC v New Yorku izkazalo, da so nekateri od teroristov bivši afganistanski uporniki. Nadalje bi morala CIA spoznati, da ji po začetni dostavi stingerjev upornikom ne bi bilo treba še naprej dobavljati tako naprednega orožja, predvsem ker so si delali zaloge. Namesto tega je CIA leta 1987 poslala še najmanj 600 stingerjev, katerih distribucija upornikom se je nadaljevala do sredine leta 1988. Nek uradnik

obveščevalne službe je pozneje potrdil, »da so jih delili kot lizike« (Caraley in Kuperman 1999, 198).

Primer stingerjev predstavlja več svarilnih lekcij o ameriški zunanji politiki na sploh in še posebej o tajnih operacijah. Teh se ZDA lotevajo iz geopolitičnih teženj in nacionalnih interesov, saj lahko kot velesila vplivajo na dogodke, akterje in izide v mednarodni politiki ter projicirajo lastno moč na globalni ravni, ne da bi morale za to javno odgovarjati. Te operacije so pogosto katastrofalne za prizadete družbe in celo slabe za dolgoročne ameriške interese - in kot se je pokazalo v primeru Afganistana, tudi za ameriško nacionalno varnost. Najprej se ob tem postavi vprašanje, kdo sploh oblikuje ameriško zunanjo politiko in pojavijo se predlogi o tem, kako bi jo lahko bolje izvajali. Drugič poudari pomanjkljivosti pri učinkovitosti delovanja CIA pri strogo zaupni tajni akciji, pri čemer se postavljajo vprašanja o uporabnosti takih dejanj kot orodij zunanje politike. Ne nazadnje poudarja potrebo po tem, da bi strokovnjaki iz zgodovine potegnili potrebne lekcije, ker ameriške administracije ena za drugo ponavljajo stare napake in so se iz zgodovine do zdaj bore malo naučile. Pri tem je ironično, da sta na sovjetsko odločitev o umiku najbolj vplivala dva elementa ameriške politike še iz Carterjevih časov takoj po invaziji leta 1979. Carter je ustavil detant in prekinil dostop do trgovanja in tehnologije, kar je sčasoma začelo zelo ovirati gospodarsko rast Sovjetske zveze. Poleg tega je mudžahidom ponudil pomoč, ko so bili najšibkejši in vzpostavil dobavo orožja, ki je pomagala preprečiti, da jih Rdeča armada ni že takoj premagala. Reaganova administracija, ki jo je spodbujal kongres, je počasi povečevala pomoč mudžahidom in vsekakor izboljšala njihove vojaške zglede. Zato pa največje povečanje pomoči v letih 1985 in 1986 očitno ni bilo kritično za njihovo preživetje in tudi ni bistveno vplivalo na odločitev SZ, da svojo vojsko umakne iz Afganistana. Gorbačov je sčasoma pridobil domačo podporo za umik z lastnimi ukrepi in ne zaradi ameriške poglobitve vojne. Kljub kopici nasprotnih dokazov se daje stingerju še vedno prevelike zasluge za končanje hladne vojne, saj je bil njegov vpliv veliko manjši in posledice veliko bolj zapletene (Caraley in Kuperman 1999, 198–203).

5. 2 Padec afganistanske vlade

Ko se je sovjetska vojska umaknila, so se zmagoviti mudžahidi osredotočili na boj proti afganistanski »marionetni vladi«, ki jo je zdaj vodil Mohammad Najibullah, ki je Karmala

zamenjal leta 1986 (Huang 2001). Glede na dokumentacijo CIA iz tega obdobja je bil režim slaboten, nepriljubljen in neenoten. Američani so pričakovali, da bo na oblasti ostal približno 12 mesecev, če mu bo SZ še naprej dobavljala pomoč in dajala podporo. Mudžahidi so imeli vojaško nadvlado, ki pa bi jo izgubili, če bi prenehali dobivati tujo, predvsem ameriško pomoč. Imeli so tudi podporo prebivalstva, toda niso se bili sposobni združiti, da bi prevzeli oblast in sestavili vlado (NSA 1989b, 3). Vseeno so menili, da bodo nazadnje uporniške sile premagale vladno vojsko in da bo nova vlada nestabilna koalicija tradicionalističnih in fundamentalističnih skupin, ki pa bo imela oblast le v Kabulu in okolici (NSA 1988, 3–4). Kot se je izkazalo, je padec afganistanske vlade za sabo pustil politični vakuum, ki ga sprte uporniške niso mogle zapolniti in na oblast so prišli islamski skrajneži.

V muslimanskem svetu so videli zmago Afganistancev nad vojsko sodobne velike sile kot transformacijski dogodek in tu kaže poudariti, da so ZDA predvsem v tem pogledu s svojo politiko povzročile eskalacijo islamskega terorizma proti zahodu. V Združenih državah pa se očitno nihče ni zavedal, da se je zgodilo nekaj pomembnega in da so bile ZDA gonilna sila za tem dogodkom. Med vojno je C. Wilson govoril kolegom, da je Afganistan nedvoumen ideal, ki so ga ZDA podprle od konca druge svetovne vojne in niti enkrat ni noben od članov kongresa protestiral zaradi ogromnih stroškov. Toda z odhodom Sovjetov je vojna postala moralno vprašljiva. Do leta 1990 so se afganistanski borci za svobodo nenadoma in zastrašujoče vrnili k starim navadam sprtih vojaških vodij, obsedenih s poravnavanjem več generacij starih računov. Za razliko od prej so bili zdaj oboroženi z orožjem, vrednim na stotine milijonov dolarjev, in razstrelivom vse mogočih vrst. Pri CIA so ogromno operacijo opravičevali s tem, da so ustavili sovjetsko agresijo, ne da bi se opredelili za različne strani v plemenskih vojnah, da pa pri tem niso nameravali povečati njihove zmožnosti za ubijanje (Huang 2001).

Wilson je predlagal milijardni paket pomoči, da bi začel s ponovno izgradnjo Afganistana in skušal pridobiti pomoč kolegov. Sovjeti so v Afganistan poslali ogromno pomoči, da bi pomagali marionetni vladi, ki jo je vodil Najibullah, medtem ko sta CIA in Savdska Arabija bojujočim plemenom še vedno dobavljali ogromne količine orožja. ZDA in SZ sta imeli zdaj skupni interes, da bi stabilizirali Afganistan in predvsem preprečili, da bi na oblast prišli skrajni islamski elementi. Po mnenju sovjetskih uradnikov sta bila Hekmatyar in njegov militantni islam za Ameriko prav tako nevarna kot za Sovjetsko zvezo, to skrb so začeli izražati tudi v ZDA (Huang 2001). Maja leta 1990 so ZN oblikovali mirovni načrt, s katerim so se strinjali afganistanska

vlada, Iran, Pakistan, ZDA in SZ, fundamentalistične stranke mudžahidov pa so ga zavrnilo (Tanner 2003).

V drugem letu po umiku sovjetske vojske je Wilson za CIA priskrbel še 250 milijonov dolarjev, da bi ohranil svoj afganistanski program. Ker je Savdska Arabija spet dodala enak delež, so mudžahidi dobili še pol milijarde dolarjev, s katerimi so nadaljevali vojno. Vsi so pričakovali, da bodo združili sile, zrušili Nadjibullahov režim, ponovno vzpostavili red in začeli s procesom ponovne izgradnje države. Tisto leto je Sadam Hussein napadel Kuvajt. Vodji mudžahidov Hekmatyar in Abu Sayaf sta ameriškim zaveznikom prisolila zaušnico, ko sta uradno podprla Sadama Husseina. Vseeno pa so se njune razprtije nadaljevale. Vseeno so 1. aprila 1991 afganistanski uporniki »osvobodili« prvo večje mesto Khost po zaslugi vrste novega smrtonosnega orožja, ki jim ga je priskrbel Wilson. Toda začele so se širiti zaskrbljujoče novice. Mudžahidi so ugrabljali ameriške tovornjake s pomočjo za prebivalce. Verski vodje so podžigali svoje privrženca s pripovedmi o zahodnjaških prostovoljcih nevladnih organizacij, ki so učili afganistanske ženske, naj se umivajo z milom. Jezna drhal je napadla ustanovo, ki je ženskam preskrbovala brezplačno zdravniško pomoč v prepričanju, da klinika dela reklamo za svobodne spolne odnose. Požgali so jo do tal. Afganistanke, ki so delale v begunskih taboriščih kot učiteljice in medicinske sestre, so bile podvržene grožnjam; eno so celo ugrabili in umorili. Khost je postalo mesto duhov. Vsi so zbežali pred osvoboditelji. Mnogi od bojnikov so bili radikalni Arabci, ki so v Afganistan prišli zaradi džihada.

CIA in KGB sta nadaljevali največjo tajno bitko hladne vojne, čeprav se je ta v bistvu že končala, toda nihče se ni hotel prvi umakniti. Američani so se prvič začeli spraševati, ali so Afganistanci, ki so jih podprli sami, sploh kaj drugačni od tistih, ki so jih Sovjeti. Voditelji afganistanske marionetne vlade so začeli omenjati demokratične spremembe. Mudžahidi so bili zdaj tisti, ki so počeli nepopisne grozote in se medsebojno niso mogli nehati pobijati vsaj toliko, da bi zavzeli Kabul (Huang 2001). Busheva administracija je ustavila podporo Afganistanu in si začela prizadevati za miroljubno rešitev državljanske vojne. Bila je proti nadaljevanju pomoči mudžahidom, zato v kongresu ni več prosila za denar zanje. CIA se je takrat že zbala, da je ustvarila pošast (Tanner 2003).

Septembra leta 1991 je kongres ustavil pretok orožja, streliva in potrebščin za mudžahide, toda Wilson je bil odločen, da vojne ne bo končal. Priskrbel jim je še 200 milijonov in s prispevkom Savdske Arabije so uporniki dobili še 400 milijonov dolarjev, kar mu je uspelo tudi naslednje

leto. Tako so lahko mudžahidi vojno nadaljevali že trinajsto leto, namesto da bi jo ustavili. Dobili so tudi nov vir orožja, ko so se Združene države odločile, da jim pošljejo iraško orožje, zaplenjeno med Zalivsko vojno. Kljub nečastnemu vedenju mudžahidov v prihodnjih mesecih so se aprila leta 1992 uspeli začasno združiti, da so zavzeli Kabul (Crile 2003). Toda uporniške frakcije niso mogle ostati enotne in so se spet začele medsebojno bojevati. Afganistan je postal razdrobljen na več neodvisnih območij, ki so jim vladali različni vojaški vodje. Te politične razlike so še zaostrele razkol med suniti in šiiti ter med mnogimi plemenskimi in etničnimi skupinami v deželi (Huang 2001). Prvi razlog za državljansko vojno, ki je sledila, je bil padec Kabula v roke boljše organiziranih in združenih Tadžikov ter Uzbekov s severa. Paštuni so bili boljše oboroženi, toda razprti. To je bil hud psihološki udarec, saj so Paštuni prvič po 300 letih izgubili nadzor nad glavnim mestom (Tanner 2003).

Mesta so postala bojišča, ko so se rivalske skupine z dežele borile za nadzor. 40 odstotkov Kabula, ki je preživel celotno afganistansko vojno skoraj nedotaknjen, so uporniki pod vodstvom Hekmatyarja uničili, muzej umetnosti so zravnali z zemljo in razdejali palačo. Pod običajnimi pogoji bi to sprožilo škandal ali vsaj vzbudilo zanimanje in skrb Američanov, toda anarhija v Kabulu je bila zasenčena z zgodovinskimi dogodki, ki so pretresali svet. Decembra 1991 je Sovjetska zveza prenehala obstajati in Združene države Amerike so ostale edina velesila (Tanner 2003).

Za vodilne uradnike CIA je bil Afganistan glavni katalizator, ki je pomagal sprožiti te zgodovinske dogodke in Charlieja Wilsona so slavili kot človeka, ki je lastnoročno pripomogel k temu, saj je v 80-ih letih izkoristil svoj položaj v vojaškem pododboru za dodelitev sredstev, da je na milijarde dolarjev preusmeril v tajno operacijo CIA, ki je mudžahidom dobavljala orožje (Crile 2003). Toda zgodovina se je zasukala drugače. *Neizogibno je, da veliki dogodki za seboj pustijo nenamerne posledice.* Nihče od vpletenih ni predvidel, da bi lahko bilo nevarno zbuditi speče sanje in vizije islama ... To je seveda točno to, kar se je zgodilo. Že januarja leta 1993 so se pokazali prvi opozorilni znaki. Mladi Pakistanec je pri vходу urada CIA umoril dva stražnika, preden je pobegnil v Pakistan, kjer so ga proglasili za narodnega junaka. Mesec dni pozneje je na parkirišču WTC eksplodirala bomba. Iz dima je vstal jasen znak, da imajo nekateri od veteranov afganistanske vojne Ameriko zdaj za sovražnika (Crile 2003).

5. 3 Vzpon talibanov in džihada

V tem poglavju obravnavana tematika bo pomembna za prikaz povezave med ZDA, islamskim terorizmom in Afganistanom. Že leto dni pred omenjenim zavzetjem Khosta se je pokazala zastrašujoča slika prihodnosti Afganistana: trdoživi afganistanski mudžahidi, oboroženi do zob in razdeljeni v rivalske frakcije, katerih največji del je bila zbirka arabskih in muslimanskih prostovoljcev z vsega sveta. Že kmalu je postalo jasno, da je Afganistan pod okriljem programa CIA postal zbirališče militantnih muslimanov od vsepovsod, prava Meka za radikalne islamiste. Hekmatyar, ki je več let dobival največ orožja od CIA, je že med Zalivsko vojno oblikoval mnenje, da ZDA skušajo zavladati svetu in prevzeti nadzor nad muslimansko nafto. Haqani je bil za CIA eden od najljubših poveljnikov in je vsak mesec dobival vreče denarja, Osama bin Laden pa je bil eden od prostovoljcev, ki se je po navadi zadrževal na njegovem območju (Crile 2003).

V poveljstvu CIA so predvidevali, da bo džihad preprosto izgorel, ko bodo Združene države pospravile kovčke in odrezale Afganistance od pomoči. Hudo bi bilo, če bi se Afganistanci še naprej pobijali, toda to ne bi bil več ameriški problem. Ta politika bi se morda uresničila, če bi ZDA za sabo pustile le orožje. Toda nevarnejša zapuščina afganistanske vojne je ostala v mislih in prepričanjih muslimanov po vsem svetu. Zanje je bila čudežna zmaga nad Sovjeti Alahovo delo in ne posledica milijardne pomoči, ki so jo ZDA in Savdska Arabija izlile v vojno ali desetletna obvezanost CIA, ki je vojsko primitivnih plemenskih skupnosti spremenila v izurjene bojvnike. Posledice tega, da so ZDA bile tajno vojno in niso nikoli naznanile svoje vloge, so bile, da so spodbudile duh džihada in prepričanje bojvnikov, da so zrušili eno velesilo, zato lahko tudi drugo (Crile 2003). Tako so ZDA s svojo politiko do Afganistana in posegom v vojno povzročile eskalacijo islamskega terorizma iz strahu, da bo SZ razširila svoj vpliv na strateško pomembno območje.

Leta 1993 so se nadaljevali boji okrog Kabula, medtem ko se je večina države vrnila v tako stanje, kot jo je leta 1757 našel Ahmad Shah, ki je oblikoval prvo osrednjo neodvisno vlado na območju sodobnega Afganistana. Paštuni so začasno držali Kandahar, medtem ko so Tadžiki z iransko pomočjo vzpostavili red v Heratu. Na cestah med mesti so neodvisni poveljniki prežali na promet, da bi kradli ali pobirali cestnino ter se borili za nadzor nad območji ali makovimi polji. Kombinacija vladnega in ekonomskega zloma skupaj z oboroženim in izurjenim

prebivalstvom je pripeljala do tega, da je Afganistan postal svetovno središče za opij, ki so ga v laboratorijih Pakistana in bivših sovjetskih republik predelovali in svet oskrbovali z več kot 70 odstotki heroina. Sveti bojevniki so postali prekupčevalci z mamili - njihov izgovor je bil, da so končni porabniki neverniki (Tanner 2003).

Do konca leta 1993 v Afganistanu ni bilo več cest ali šol, le razdejanje - in ZDA so si oprale roke. V tem vakuumu so nastopili talibani in Osama bin Laden. Ironija je, da je človek, ki ni imel skoraj nobenih zaslug za zmago nad Rdečo armado, postal posebljeni džihad. Ko je leta 1998 preživel za 100 milijonov vrednih vodenih izstrelkov, s katerimi so ga skušali ubiti, je to še povečalo prepričanje muslimanov, da ga je sam Alah zaščitil pred neverniki (Huang 2001).

Nato so se poleti leta 1994 v okolici Kandaharja pojavili talibani. Beseda pomeni »učenci« oz. zaradi verskega pomena tudi »iskalci« (Tanner 2003). Združili so se v Pakistanu v začetku 1994 kot paravojaška enota pašunskih islamskih fundamentalističnih učencev. Ti učenci so se urili v pakistanskih verskih šolah t. i. madrasah, kjer so se srečevali z begunci, ki so se prej borili kot mudžahidi s podporo CIA. Ena od vodilnih je bila madrasa Darul Uloom Haqqania, 45 km južno od Pešavarja v Pakistanu, ki je igrala veliko vlogo pri vzgoji teh beguncev in 90 odstotkov vodstva talibanov, vključno z mulo Omarjem. Tam so vsako leto proizvajali islamske borce že od sovjetske invazije leta 1979 in izdali fatvo, ki je proti tej invaziji proglašila sveto vojno oz. džihad, na katero so se odzvale mnoge muslimanske države. Mladini so z ideologijo džihada sprali možgane in jo izurili v bojevanju (Upadhyay 2009).

Talibani so islamski fundamentalisti, ki so skušali razširiti idealizirano in sistematizirano različico vaških običajev ter oblikovati islamsko državo na osnovi šarije - Allahovih zakonov, kot so zapisani v Koranu. Kljub hudi revščini se niso zanimali za družbeni, gospodarski ali tehnološki razvoj, saj naj bi Alah poskrbel za to, da bo vse nahranil (Answers 2010d). Eden od ključnih likov pri združitvi gibanja talibanov je bil mula Mohamed Omar, bivši bojevnik pod vodstvom poveljnika, ki ga je izurila CIA. Svojo moč in podporo so zbrali med viškom političnih razprtij in brezvladja v južnem Afganistanu (Huang 2001). Število talibanov se je povečevalo sorazmerno z željo obupanega prebivalstva po redu in zaščito pred roparji. Na pomoč so priskočili tudi Pakistancem, katerih konvoj je zajel eden od afganistanskih roparskih vodij. Nato so se obrnili proti Kandaharju in ga zajeli po dveh dneh bojev. Zajeli so velike količine orožja, tankov, migov in transportnih helikopterjev. V naslednjih treh mesecih so zavzeli 12 južnih provinc. Njihovo število je močno naraslo zaradi več tisoč prostovoljcev iz vrst beguncev in

Paštunov, ki so obiskovali pakistanske verske šole. Talibani so zamenjali popolno anarhijo s strogim redom in ekstremno konzervativnimi islamskimi načeli. Odprli in zavarovali so ceste do osrednje Azije. Američani so bili zadovoljni z vzponom talibanov. Ni jih motilo, da se čez Afganistan vali skrivnostna nova vojska s puško v eni in Koranom v drugi roki ter za sabo namesto kaosa pušča red. Januarja leta 1995 so se talibani obrnili proti severu in vzhodu. Hekmatyar jih je skušal zadržati, toda prisiljen je bil pobegniti iz države. Njegove čete so se razbežale ali postale del talibanske vojske. Zdaj so se talibani obrnili proti Kabulu, ki sta ga držala general Massoud in vladna vojska. Po dolgotrajnih bojih je v noči na 26. september 1996 Massoud evakuiral Kabul (Tanner 2003). Naslednji dan so v glavno mesto vstopili talibani in se proglasili za zakonito vlado Afganistana pod vodstvom mule Omarja (Huang 2001).

Mnogim Afganistancem so se talibani priljubili z obljubami o mirni vladavini, zato so nekateri bojovníki, ki so jih izurili pod vodstvom CIA, v 80-ih letih postali požrtvovalni talibanski borci. Talibani so se oboroženi in podžgani z versko vnemo razširili po vsem Afganistanu in proglašali konec državljske vojne, podkupovanja in brezzakonja. Ko jim je med paštunskimi Afganistanci narasla priljubljenost, so postali vse bolj nasilni islamski ekstremisti. Vadbišča, ki jih je med protisovjetsko vojno ustanovila in vzdrževala CIA, so kmalu postala oporišča in zavetišča za militantne teroriste, med katerimi je bil tudi Osama bin Laden. Ko so ZDA leta 1998 z raketami napadle oporišče blizu Khosta, so odkrile, da je vadbišče prevzela pakistanska vojaška obveščevalna služba in tam urila islamsko gverilsko organizacijo Harakat-ul-Ansar, ki jo je State Department označil za teroristično skupino.

Ko je svet končno prepoznal zatiralno naravo talibanov, so se ZDA in OZN že davno prenehale zanimati za Afganistan. Ameriška gospodarska in vojaška pomoč Afganistanu se je po letu 1989 znatno zmanjšala in ZDA niso poskrbele za ponovno izgradnjo države, demobilizacijo bojovníkov ali organizacijo pomoči prebivalstvu. Ko so mudžahidi leta 1992 prevzeli Kabul, se je UNPD (*United Nations Development Program*) iz Afganistana preselil v Pakistan in ukinil še tisto malo pomoči, ki jo je nameraval izvajati. Pomanjkanje vodstva je omogočilo razširitev talibanov, ki so v poznih 90-ih letih še naprej novačili moške iz lastnih ideoloških krogov in frakcij mudžahidov. Zavladali so več kot 90 odstotkom države in afganistanskemu ljudstvu vsilili svoje toge islamske zakone, ki jih imajo drugod po svetu za očitne kršitve človekovih pravic (Huang 2001).

V letih 2000-01 so talibani utrdili svojo vladavino nad vsem Afganistanom razen nad delom severnega teritorija, ki ga je še vedno držal vztrajni Massoud s svojim Severnim zavezništvom. Bin Laden in mula Omar sta začela tesno sodelovati na področju mednarodnega terorizma in svetovnega džihada. Nepretrgani konflikt med Palestinci in Izraelci ter borba Pakistana z Indijo za Kašmir sta preskrbovala mladino, ki se je hotela boriti za islam. Poleg tega je Bin Laden poskrbel tudi za Massouda, ko je konec poletja 2001 za njegov uboj pridobil člane Al Kaide. Kot se je izkazalo, je bil na drugi strani sveta dan po Massoudovi smrti še bolj usoden za talibane. V ZDA je napočil torek, 11. septembra 2001 (Tanner 2003).

Kakšna je torej povezava med Afganistanom in terorizmom oz. bolj natančno Al-Kaido ter njenim vodjem Bin Ladnom, ki so se pojavili kot »stranski produkt« vojne, ki je divjala v Afganistanu? Bin Laden je prvič obiskal Afganistan leta 1980, ko je bil star 23 let. Do leta 1982 je v Pakistanu ustanovil oporišče, od koder je priskrbel infrastrukturo za mudžahide. Z denarjem saudske vlade, svoje družine in drugih darovalcev je v gorah vzhodnega Afganistana izkopal velik kompleks jam in tunelov. Leta 1990 je oblikoval organizacijo za pomoč in podporo arabskim veteranom v afganistanski vojni (Tanner 2003). Skupina je postala znana pod imenom Al Kaida (t.j. baza ali osnova) in namesto da bi le oskrbovala veterane s pomočjo, se je polotila novih nalog, ko je džihad razširil na ves svet ter postal prvo svetovno teroristično gibanje v zgodovini. Maja leta 1996 se je Bin Laden vrnil v Afganistan, ker so mu vzeli Savdsko državljanstvo in so ga tudi Sudanci prosili, naj zapusti njihovo državo. Afganistan je pod vodstvom talibanov postal ksenofobičen in obseden z islamom ne glede na to, kaj si je o tem mislil svet. Zdaj je bil država bojevnikov, ki so jih ZDA do zob oborožile in izurile, prepričanih, da se lahko z Alahovo pomočjo rešijo vseh zahodnjaških vplivov - ne le v Afganistanu, ampak po vsem muslimanskem svetu. Bin Laden se je posvetil izgradnji svoje Al Kaide, katere jedro so bili islamski bojevniki iz sovjetsko-afganistanske vojne in ki je bila posvečena svetovnemu džihadu v imenu puritanskega islama in islamskega fundamentalizma (Tanner 2003).

Džihad pomeni »boj«, po eni strani boj proti nevernikom, v vsakdanjem življenju muslimanov pa zvestobo dnevnim molitvam, dobrodelnosti in postu med ramadanom in je dandanes velik predmet polemike med muslimanskimi teologi. Muslimanski verski vodje izdajajo fatve ali ukaze proti zahodnjakom in zmernim muslimanom, kot so jo tudi proti sovjetski okupaciji Afganistana. Osnove džihada so razširili in zahtevali opustitev posvetnosti v vsakdanjem življenju vseh muslimanskih družb kot tudi padec zmernih islamskih vlad ter prekinitve vsakršnega vpliva zahodnjaških družb na muslimanske države. Razlika med Al Kaido in

starejšimi generacijami teroristov je sposobnost Osame bin Ladna in njegovih privržencev, da udarijo po vsem svetu in ne le na lokalni ravni ali v posamični državi. Osama bin Laden je med sovjetsko-afganistansko vojno ustanovil vadbišče v Khostu, kjer se je vadila nova vrsta mudžahidov. Umik sovjetskih sil leta 1989 je bila velika zmaga za Osamo bin Ladna, s katero mu je narasla priljubljenost v islamskem svetu. Zatem se je za lastno propagando okoristil z vojno med Irakom in silami OZN ter oporišči zahodnih sil v Savdski Arabiji. Novačil je ljudi z vsega arabskega sveta in širil svojo islamistično ideologijo po vseh koncih sveta. V preteklih dveh desetletjih se je ta nova svetovna vrsta terorizma razširila po vsem svetu. Razvoj Al Kaide je podoben razvoju mednarodne korporacije s hčerinskimi podjetji, direktorji, pogodbeniki in strankami (Michaletos 2100). Avgusta leta 1998 sta skoraj istočasno eksplodirali bombi v ameriški ambasadi v Keniji in Tanzaniji. Za napade je bila odgovorna Al Kaida. Oktobra 2000 sta samomorilca s čolnom zapeljala v ameriški rušilec USS Cole, ga hudo poškodovala in ubila 17 vojakov. Samomorilca sta bila afganistanska veterana. Ta nova teroristična mreža je dosegla višek v napadih 11. septembra 2001, ko se je pokazalo, da ogroža svetovno varnost (Tanner 2003).

Večina Američanov je hitro povezala dogodke 11. septembra z Afganistanom, ko je postalo jasno, da so ga obiskali vsi ugrabitelji letal in tam preživeli nekaj časa. Mednarodna koalicija je napadla talibane, ker so skrivali Osamo bin Ladna in dovolili, da je Afganistan postal gojišče mednarodnega terorizma. Toda skoraj nihče ni vedel, kdo so biti ti teroristi in zakaj so tako sovražili Združene države Amerike. Odgovor ni zapleten, če se postavite na mesto afganistanskih veteranov po odhodu sovjetske vojske. V obdobju nekaj mesecev je ameriška vlada »odkrila«, kar je vedela že osem let - da Pakistan razvija jedrsko bombo. Doletele so ga sankcije, ZDA so ustavile vojaško in gospodarsko pomoč, Pakistan pa je prišel na seznam držav, ki podpirajo teroriste. Pakistanska vojska je bila dolgo zastopnik CIA v tajni operaciji v Afganistanu in vsak Afganistanec in arabski mudžahid je bil zdaj prepričan, da so ZDA izdale Pakistance. In ko so ZDA v Savdski Arabiji obdržale svojo vojsko, v kateri je bilo tudi veliko število žensk, ni verjel le Bin Laden, pač pa tudi večina islamistov, da hoče Amerika zaseči islamska naftna polja in postati svetovni hegemon (Crile 2003).

Trideset let je minilo, odkar je Zbigniew Brzezinski uspešno prepričal predsednika Carterja, naj podpre desničarske muslimanske upornike. Iz te politike, ki jo je zelo razširila Reaganova administracija, je prišla zmaga izprijenih regionalnih poveljnikov in puritanskih pobožnjakarjev, ki so oblikovali tako imenovane mudžahide. Ko je CIA razdeljevala po nekaterih ocenah 2 do 3

milijarde dolarjev v podporo afganistanskim mudžahidom v 80-ih letih, so Osamo bin Ladna in njegove kolege v ZDA pozdravljali kot protikomunistične borce za svobodo. Med hladno vojno ameriški strategji za nacionalno varnost, katerih mnogi so bili spet na visokih stolčkih v vladi Busha mlajšega, Bin Ladnovih fanatičnih verskih prepričanj niso videli kot povsem nasprotnih zahodni civilizaciji, saj se je ta v imenu vere boril proti skupnemu sovražniku - komunizmu - pozneje pa so Bin Laden in njegovi somišljeniki v njihovih očeh postali teroristi (Lee 2001).

Definicije tega, kaj predstavlja teror in terorizem, se sčasoma spreminjajo. Preden je postal podpredsednik, sta Dick Cheney in ameriški State Department proglasila Nelsona Mandelo, voditelja Afriškega narodnega kongresa, za terorista. Danes je Mandela pomembna svetovna avtoriteta. Lahko bi omenila tudi bivšega izraelskega ministrskega predsednika Ariela Sharona, ki nosi veliko odgovornost za poboj 1800 nedolžnih ljudi v taboriščih za begunce Sabra in Shatila v Libanonu leta 1982 (Lee 2001). In Sadama Husseina, ki so mu ZDA v 80-ih letih dobavljale kemično orožje, s katerim je moril Kurde in Irance, nato pa proglasile za terorista in predale novi iraški vladi. 11. september 2001 bo v ZDA vedno zaznamovan kot dan, ko so islamski teroristi napadli New York in Washington. V Čilu pa se 11. septembra spominjajo tudi kot dneva, ko je državni udar, ki so ga podprle ZDA, leta 1973 zrušil demokratično izvoljeno vlado Salvadorja Allende in začel vladavino terorja generala Augusta Pinocheta (Lee 2001).

Prav take in podobne dvomljive dejavnosti CIA, kot so novačenja sumljivih oseb za doseganje ciljev ameriške zunanje politike, so postavile osnove za tragične dogodke 11. septembra. Ni več skrivnost - čeprav to pogosto pozabimo, da je CIA usposobila in denarno podprla islamske ekstremiste, da bi zrušili prosovjetski režim v Afganistanu. Nekateri od teh ekstremistov, kot je Bin Laden, so od takrat svoj psihotični srd obrnili proti ZDA in zahodu. Namesto da CIA še naprej troši milijarde dolarjev za boj proti terorizmu, bi morala ameriška administracija proglasiti za odgovorne kratkovidne in nevarno naivne ameriške obveščevalce, ki so vodili tajno operacijo v Afganistanu, ki je privedla do nevarnega položaja, v katerem se dandanes nahaja svet (Lee 2001). To ni več igra »slepih miši« med dvema enakovrednima nasprotnicama, kot smo ji bili priče med hladno vojno, ampak boj med pravico do lastne izbire in ekstremisti, ki se srdito borijo za neke popačene islamske ideale in se pri tem ne menijo ne za lastna življenja ne za življenja nedolžnih.

Pod vodstvom Osame bin Ladna, vodjem saudskega kontingenta na deset tisočih islamistov z vsega sveta ali Al Kaide, se je ta pridružila mudžahidom. Ta nova ultra-desničarska skupina, ki

so jo tudi po odhodu sovjetskih sil denarno še vedno podpirale ZDA, se je borila, da bi »očistila« muslimanski svet vseh posvetnih sil in vlad, je pregnala vse »tuje« vplive in ustanovila idealizirano teokratsko državo, osnovano na popačenem zgodnjem islamu, ki so jo vodili na osnovi fundamentalistične interpretacije verskega prava. Al Kaida in druge skupine, ki so oblikovale mudžahide, so v začetku 90-ih let v krvi zatrele druge frakcije, med drugim tudi afganistanske komuniste, ki so se od poznih 70-ih let po svoje trudili doseči družbene spremembe na osnovi zemljiške reforme, posvetnega šolstva in vlade ter enakosti med spoloma. S podporo Pakistana in blagoslovom ZDA so talibani zavladali nad Afganistanom in ustanovili režim klerikalnega diktatorstva, ki ga je celo iranski režim poimenoval za srednjeveškega. Med drugimi grozodejstvi je novi režim prepovedal izobrazbo ter zaposlitev žensk ter teroriziral vse afganistanske prebivalce, ki se niso prilagodili njegovim zahtevam in standardom. Po razpadu Sovjetske zveze je Al Kaida osredotočila svojo energijo proti Združenim državam in njihovim zaveznicam, »nemoralnemu zahodu«, ki je po njihovem mnenju pod vplivi krščanskih križarjev in sionističnih judov, proti katerim morajo po vsem svetu biti »sveto vojno ali džihad«, vojno brez meja ali pravil. Talibanski režim v Afganistanu je v poznih 90-ih letih postal zaveznik in zaščitnik Al Kaide in tak je bil nastali položaj, ko so člani Al Kaide tistega 11. septembra ugrabili štiri potniška letala in umorili skoraj tri tisoč nedolžnih ljudi. Po teh dogodkih so ZDA in njene zaveznice napadle Afganistan in ga osvobodile talibanskega režima. To dejanje je imelo mednarodno podporo in se je opravičevalo kot pravična vojna zaradi neposrednega odnosa med režimom z Al Kaido ter moralno upravičeno zaradi zatiranja lastnega ljudstva in kršenja standardov človekovih pravic (Markowitz 2009).

Koalicijska vojska je že deveto leto vpletena v boje v Afganistanu. Čeprav so mnogi dejavniki pripeljali do obupnega položaja, v katerem se ta država nahaja že tri desetletja, pa so eden od teh dejavnikov tudi napake v ameriški zunanji politiki. Ameriška politika do Afganistana, Rusije in celotne regije v 80-ih letih je pomagala pri rasti protiameriških in fundamentalističnih sil, ki so po državljanski vojni in pred posredovanjem koalicije prevzele oblast v Kabulu in celo nekaterih teroristov, ki so odgovorni za teroristične napade, kot je bil napad 11. septembra 2001 na New York in Washington (Huang 2001).

6 ZAKLJUČKI

Cilj moje diplomske naloge je bil oceniti povezavo med ameriško vpletenostjo v sovjetsko-afganistansko vojno in izbruhom islamskega terorizma po svetu, ugotavljanje, ali bi imel ta brez ameriške podpore afganistanskim mudžahidom sploh osnovo za razvoj. Kot podlago za preverjanje osnovne hipoteze sem uporabila koncept geopolitike in realistične teorije. Geopolitiko v luči ameriških geopolitičnih teženj pri ustavitvi napredovanja »komunistične grožnje« na geostrateško pomembnem območju, skrbi za zaloge nafte in strateško komunikacijo v luči padca iranskega šaha in realistično teorijo, saj so ZDA ravnale na podlagi lastnega nacionalnega interesa pri zagotovitvi ponovnega ravnotežja moči v regiji ob izgubi zavezništva z Iranom.

Če povzamem iz naloge, je bil Afganistan skozi vso svojo zgodovino prej »geografska enota« kot enoten narod. Bojevita nomadska plemena Afganistana so stoletja pustošila po Južni Aziji. V 19. stoletju sta se britanski in ruski imperij borila za prevlado, v 20. stoletju je Sovjetska zveza, v 21. stoletju pa so še Združene države s svojimi zaveznicami padle v »afganistansko past« (Markowitz 2009). Po padcu perzijskega šaha leta 1979 ZDA niso več imele zaveznika v tej strateško pomembni regiji in hkrati je SZ za Afganistan postala največji vir tuje pomoči in regionalna stabilnost se je bistveno spremenila. Ko je SZ v Afganistan poslala Rdečo armado, je za Združene države položaj na območju postal nevaren za svetoven mir, predvsem pa za njihove lastne interese v regiji (Galister 2001).

Med tem obdobjem je vse več Afganistancev bežalo v sosednje države, predvsem Pakistan in Iran, kjer so se organizirali v odporiško gibanje proti komunističnemu režimu doma, ki so ga zdaj tudi vojaško podpirali Sovjeti (Countrystudies 2010a). To gibanje t. i. mudžahidov pa je bilo zaradi notranjih razprtij razdrobljeno in neenotno, zato ni imelo skupnega vodstva. Mudžahidi so se tudi medsebojno bojevali, bili so sicer motivirani, a slabo izurjeni, njihova oborožitev je bila omejena in na sploh strateško podrejena dobro opremljeni in izurjeni Rdeči armadi (NSA 1989a, 6). Strategija Rdeče armade v Afganistanu je predvidela dolgotrajno okupacijo in nadzorom nad večjimi mesti in oporišči. Tudi prejšnje sovjetske osvojitve v tej regiji, npr. v Uzbekistanu, Tadžikistanu in Kirgistanu, so zahtevale daljšo okupacijo (Caralay 199, 192). Tega so se zavedali tudi v vodstvu ameriške vojske, kjer so pričakovali, da bodo Sovjeti počasi in postopoma obvladali državo, saj so študije kazale, da so v Sovjetski zvezi uspešno ustavili

protikomunistična gibanja, kar je bilo pričakovati tudi v Afganistanu, s čimer so se strinjali tudi v Islamabadu, kjer so poznali razmere na terenu (Caralay 199, 193).

Ob teh dogodkih so v Ameriki začeli svariti pred teritorialnimi namerami SZ v regiji, ne le v Afganistanu, ampak tudi v Iranu in Pakistanu, dveh tradicionalno proameriških državah, ki sta pomagali varovati ameriške interese na tem območju pri dostopu do naftnih zalog in zadrževanju širjenja vpliva komunizma. Iz teh razlogov so se v ZDA odločili podpreti mudžahide, ki so se borili za neodvisnost Afganistana ter so se preko pakistanske obveščevalne službe začeli tajno sestajati s predstavniki upornikov. Bela hiša je na novo ocenila strateški položaj in označila Pakistan za prvo bojno črto v svetovnem boju proti komunizmu, kar se je sovpadalo s politiko Reaganove doktrine. Pakistanski predsednik je bil privrženec radikalnejših islamskih bojevnikov in je zato večji del opreme in orožja, ki ju je preskrbovala CIA, dobavljal tem skupinam. V State Departmentu so ocenili, da bi se lahko afganistanski uporniki še naprej spopadali s sovjetskimi četami, da pa tako razdrobljeni in slabo opremljeni SZ ne bi z lahkoto prisilili umiku. Predvidevali so, da bo z ameriško podporo zaradi nenehnih spopadov za SZ cena okupacije Afganistana postala previsoka (Galister 2001).

Kot vsako posredovanje je imela podpora ZDA pozitivno in negativno plat. Po eni strani so s podporo mudžahidom pomagale vreči marionetni režim, po drugi strani pa niso poskrbele, da bi se nova afganistanska vlada obdržala in ne bi zavlada talibani. Že tako nestabilno državo so do zob oborožile in izurile v sodobnem vojskovanju. Sovjeti so skušali spremeniti tradicionalne elemente afganistanske družbe, podpreti pravice žensk, spodkopati vpliv vere in otroke izobraževati v državnih šolah. To je bil še en razlog, da so pri CIA menili, da se morata militantni islam in krščanstvo skupaj boriti proti skupnemu sovražniku - komunizmu (Coll 2001, 98).

Z uspešnim lobiranjem v kongresu je bilo v ta namen CIA dodeljenih vse več sredstev za pomoč mudžahidom v logistiki, opremi in urjenju ter predvsem vse bolj tehnološko naprednem orožju. Dobava sodobnega ameriškega orožja in predvsem stingerjev je za SZ znatno povišala ceno okupacije. Kongres je mudžahidom skupno priskrbel za več kot 3 milijarde ameriških dolarjev tajne pomoči, več kot skupno za vse druge tajne operacije CIA v 80-ih letih (Galister 2001).

V sklopu naloge sem na podlagi dveh nasprotujočih si trditev analizirala delovno hipotezo, da so ZDA s svojo politiko do Afganistana in posegom v sovjetsko-afganistansko vojno postale katalizator eskalacije islamskega terorizma proti zahodu:

DH1: S posegom v sovjetsko-afganistansko vojno so ZDA iz geopolitičnih teženj in lastnih interesov porušile notranje ravnotežje sil, ki se je posledično nagnilo k islamskim skrajnežem, ki so jih ZDA tudi izurile in oborožile. Ti so se nazadnje polastili oblasti v Afganistanu in podprli terorizem proti ZDA in zahodu.

DH2: Brez posega ZDA v sovjetsko-afganistansko vojno bi ravnotežje sil ostalo na strani komunistične vlade in sovjetske vojske. Dolgoročno bi te prevladale nad neizurjenimi in slabo oboroženimi sprtimi frakcijami in bi ji uspelo v Afganistanu vzpostaviti dokaj stabilno vlado pod okriljem Moskve.

Na podlagi vseh uporabljenih konceptov, analiziranih z uporabljenimi metodami v nalogi, je potrjena prva trditev; mudžahidi so rdečo armado premagali z ameriško pomočjo v opremi, denarju in strokovni pomoči. V muslimanskem svetu so zmago Afganistancev nad svetovno velesilo videli kot transformacijski dogodek, ki je podžgal željo islamistov, da bi se rešili zahodnjaških vplivov in predvsem ameriške prisotnosti na svojem ozemlju. Po umiku sovjetske vojske so se zmagoviti mudžahidi osredotočili na boj proti afganistanski vladi in drug proti drugim. Kot se je izkazalo, so bile te rivalske frakcije zdaj izurjene ter do zob oborožene in CIA jim je še naprej dobavljala pomoč. Afganistan je zapadel v državljansko vojno, nasilje in ropi so bili vsakdanji. Po več letih pogubne državljanske vojne je mula Mohamed Omar s podporo Pakistana organiziral novo oboroženo gibanje pod imenom talibani iz rekrutov verskih šol, ki so vzgajale ekstremiste. Talibani so nastopili kot paravojaške enote pašunskih islamskih fundamentalističnih učencev. Oboroženi in z versko vnemo so pridobivali vse več privržencev in proglašali konec državljanske vojne in nasilja. Moške so novačili iz lastnih ideoloških krogov in frakcij mudžahidov. Mudžahidi so se s to skupino začeli spopadati sredi devetdesetih let, toda do leta 2001 so talibani zavzeli večino države. Talibani so se povezali z Bin Ladinom Al Kaido, ki je bila izvirno ustanovljena v podporo veteranom afganistanske vojne. Afganistanskim ljudstvom so vsilili svoje toge islamske zakone (Huang 2001). Talibanski režim je postal zaščitnik Bin Ladna in Al Kaide ter katalizator islamističnega ekstremizma in fundamentalizma. Z visoko moralo po zmagi nad sovjetsko vojsko v Afganistanu so se ti brezposelni, razdrobljeni in kaotični džihadisti oz. talibani leta 1994 pojavili kot gibanje proti tolpam, ki so plenile po Afganistanu, po drugi strani pa so bili okrutno gibanje džihada, ki je pobilo na tisoče nedolžnih ljudi in priskrbelo verski zagon vsem domačim terorističnim skupinam na območju. Pakistan jih je pomagal preurediti z denarno podporo Savdske Arabije ter posredne ali neposredne Ameriške pomoči in iz njih ustvaril učinkovit politični in vojaški stroj. Čeprav ZDA niso nikoli priznale

talibanske vlade v Afganistanu, pa niso ugovarjale, ko sta jo priznala njuna zvesta zaveznika Savdska Arabija in Pakistan, ki sta jo tudi podprla in ji pomagala osvojiti večino afganistanskega ozemlja, ki mu je nasilno vladala pet let od leta 1996 do 2001. Sprva so hoteli Američani talibane izkoristiti proti šiitskemu Iranu in od njih pričakovali stabilen Afganistan, kar bi koristilo njihovim gospodarskim interesom. Toda izkazalo se je, da je bila to še ena strateška polomija ZDA na tem območju in po 11. septembru 2001 so zavezniške sile vrgle talibansko vlado (Upadhyay 2009).

Druge trditve ni mogoče v celoti potrditi. Iz naloge lahko potegnem le naslednje zaključke: glede na dokumente iz Kremlja in Bele hiše je sovjetska vojska uspela držati razdrobljeno vojsko mudžahidov v šahu, ni pa si je mogla pokoriti. Ko so začeli mudžahidi dobivati vse večjo ameriško pomoč, je postala okupacija za SZ predraga in umaknila je svojo vojsko. Morda bi Sovjetom v nasprotnem primeru uspelo zatreti islamiste in pohoditi versko iskro, ki ne bi zanetila svetovnega islamskega terorizma, vsekakor bi morali Sovjeti sami opraviti z mudžahidi in posledicami okupacije. Malo je verjetno, da bi lahko Afganistan brez posredovanja Združenih držav postal še en Tadžikistan ali Uzbekistan. Gorbačov bi s političnimi reformami vseeno povzročil razpad Sovjetske zveze in Afganistan bi ob umiku Rdeče armade verjetno zapadel v državljansko vojno. V državi pa bi bilo manj orožja in manj razdejanja in nekatere socialne reforme bi se verjetno obdržale. Čeprav tega ne bomo nikoli zagotovo vedeli, pa v tem primeru svet ne bi poznal Al Kaide in bi bil zato varnejši.

Iz predstavljenega dela lahko potegnem naslednje zaključke: Američani so oborožili in usposobili mudžahide, ki so premagali svetovno velesilo, kar je postalo katalizator islamizma in je vplivalo tudi na razvoj islamskega terorizma, ki se je razširil po vsem svetu. Ugrabitve letal in podstavljene bombe, delo Al Kaide, so poudarile dejstvo, da je vojna proti Sovjetom v Afganistanu, ki so jo financirale Združene države, pomagala ustvariti politični vakuum, ki so ga zapolnili talibani in islamski ekstremisti, ki so svoj smrtonosni teror obrnili proti ZDA in preostalemu svetu. Hkrati so zdramili speče sanje in iluzije islama, da lahko prevlada nad zahodno civilizacijo, ki jo imajo za neverno in manjvredno, ter navdihnili celo generacijo mladih militantnih islamistov, ki verjamejo, da je nastopil njihov trenutek (Crile 2003).

7 LITERATURA

1. Answers. 2010a. *Geopolitics*. Dostopno prek: <http://www.Answers/topic/geopolitics> (11. januar 2010).
2. --- 2010b. *Realism*. Dostopno prek: <http://www.Answers/topic/realism> (11. januar 2010).
3. --- 2010c. *Reagan doctrine*. Dostopno prek: <http://www.Answers/topic/reagan-doctrine> (11. januar 2010).
4. --- 2010d. *Taliban militia*. Dostopno prek: <http://www.Answers/topic/taliban-militia> (15. maj 2010).
5. Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Borovik, Artyom. 2001. *The Hidden War, A true story of war in Afghanistan*. London: Faber and Fabrer.
7. Caraley, D. J., ur. 1999. *The New American Interventionism: Lessons from Successes and Failures*. New York: Columbia University Press.
8. Coll, Steve. 1992. Anatomy of a Victory: CIA's Covert Afghan War. *Washington Post*, 19. julij. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/article/258/anatomy-of-a-victory-cias-covert-afghan-war> (15. januar 2010).
9. --- 2004. *Ghost Wars: The secret history of the CIA. Afghanistan and Bin Laden, from the Soviet invasion to September 10*. London: Penguin books.
10. Countrystudies. 2010a. *Communism, Rebellion and Soviet Intervention*. Dostopno prek: <http://countrystudies.us/afghanistan/29.htm> (23. januar 2010).
11. --- 2010b. *Daoud as Prime Minister*. Dostopno prek: <http://countrystudies.us/afghanistan/26.htm> (23. januar 2010).
12. Crile, George. 2003a. *Charlie Wilson's War: The Extraordinary Story of the Largest Covert Operation in History*. New York: Atlantic Monthly Press.

13. --- 2003b. Charlie did it, 6. junij. *Financial Times*. Dostopno prek: <http://www.ratical.com/ratville/CAH/EndlessWar.html> (19. januar 2010).
14. Eland, Ivan. 1998. Does *U.S. Intervention Overseas Breed Terrorism? The Historical Record*, 17. december. Dostopno prek: <http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb-050es.html> (10. januar 2010).
15. Galister, Steve. 2001. *Essay - Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973–1990*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/essay.html> (10. januar 2010).
16. Grau, Lester W. in Michael A. Gress ur. 2002. *The Soviet-Afghan War, How a superpower fought and lost*. Kansas: University press of Kansas.
17. Huang, Reyko. 2001. *Lessons from History: U.S. Policy Toward Afghanistan, 1978–2001*. Dostopno prek: <http://www.cdi.org/terrorism/afghanistan-history-pr.cfm> (23. januar 2010).
18. Lee, Martin A. 2001. *13 Questions for Bush about America's Anti-terrorism Crusade*. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/article/253/13-questions-for-george-bush> (19. januar 2010).
19. *Le Nouvel Observateur*. 1998. The CIA's Intervention in Afghanistan. Dostopno prek: <http://www.globalresearch.ca/articles/BRZ110A.html> (15. oktober 2001).
20. Markowitz, Norman. 2009. Afghanistan and the Lessons of Soviet Intervention. *Political Affairs*. Dostopno prek: <http://politicalaffairs.net/article/view/8326/1/362> (15. januar 2010).
21. Michaletos, Ioannis. 2010. *The International Islamic Jihad: The first global terrorist movement in history*. Dostopno prek: <http://serbianna.com/analysis/p=508> (15. maj 2010).
22. National Security Archive (NSA). 1980a. *Afghanistan: Ethnic Diversity and Dissidence*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).

23. --- 1980b. *The Soviets and the Tribes of Southwest Asia*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
24. --- 1982. *Afghan Resistance*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
25. --- 1985a. *The Soviet Invasion of Afghanistan: Five Years After*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
26. --- 1985b. *Iranian Support to the Afghan Resistance I*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
27. --- 1985c. *Iranian Support to the Afghan Resistance II*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
28. --- 1988. *Afghanistan: Soviet Withdrawal Scenario*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
29. --- 1989a. *Lessons from the War in Afghanistan*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
30. --- 1989b. *Afghanistan: The War in Perspective, Key Judgments only*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
31. Parker, Geoffrey. 1998. *Geopolitika v XX. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Prados, John. 2001. *U.S. Analysis of the Soviet War in Afghanistan: Declassified*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (10. januar 2010).
33. --- in Svetlana Savranskaya. 2001. *Afghanistan: Lessons from the war*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/sept11/> (10. januar 2010).
34. Savranskaya, Svetlana. 2001. *The Soviet Experience in Afghanistan: Russian Documents and Memoirs*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/soviet.html> (10. januar 2010).

35. Sullivan, Michael J. 2000. *U.S. Foreign Policy in the Periphery: A 50-Year Retrospective*. Dostopno prek: www.ciaonet.org/isa/sum01/ (16. januar 2010).
36. Tanner, Stephen. 2003. *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*. Da Capo Press. Dostopno prek: <http://www.ratical.com/ratville/CAH/endlessWar.html> (19. januar 2010).
37. Real Afghan Histoy. 2010 *The Afghan Border*. Dostopno prek: <http://realafghanhistory.webs.com/problemsissuesofafg.htm> (21. januar 2010).
38. Upadhyay, R. 2009. Taliban – Its Origin And The Historical Background, *SAAG*, 7. april. Dostopno prek: <http://www.southasiaanalysis.org/%5Cpapers32%5Cpaper3136.html> (15. Maj 2010).